

Villa 'Richmond'

Stationsweg 102, Ede

Bouwhistorische
verkenning

17.06 juni 2017

Monu
ment en
Cultuur

onderzoeks- en
adviesbureau voor
architectuur-
bouw en
cultuurhistorie

“Villa Richmond”, Stationsweg 102 in Ede

Bouwhistorische verkenning met waardestelling

Onderzoek: Bureau Monument en Cultuur

© 2017 Bureau Monument en Cultuur, Amsterdam

Vereenvoudiging voor eigen gebruik of intern gebruik van de opdrachtgever is toegestaan. Bronvermelding is verplicht. Voor het overige mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevens bestand en/ of openbaar gemaakt worden, hetzij elektronisch, mechanisch, door middel van druk, fotokopieën, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever en Bureau Monument en Cultuur, Amsterdam.

Bureau Monument en Cultuur – Adviesbureau voor Architectuur-, Bouw- en Cultuurhistorie		
A.K. Hemmes	M 06 49388750	NL42 INGB 000635 84 87
Admiraal de Ruijterweg 82-2	a.k.hemmes@monumentencultuur.nl	KvK 65111206
1056 GN Amsterdam	www.monumentencultuur.nl	BTW 170191953B01

Projectgegevens

Projectnummer 17.06
Onderzoek Bouwhistorische verkenning en waardestelling

Object 'Villa Richmond', Stationsweg 102
Ede

Kadastrale gegevens

Kadastrale gemeente Gemeente Ede
Sectie D
Perceelnummer 2867

Status Gemeentelijk monument (zie bijlage 1 voor de Redengevende omschrijving)

Opdrachtgever Projectontwikkelingsmaatschappij Stijlgroep BV
t.a.v. dhr. E. van Manen
Max Planckstraat 28
6716 BE Ede

Veldwerk 20 april 2017
Archiefonderzoek 20 april 2017
Uitgave Versie 01: 16 mei 2017
Versie 02: 30 mei 2017
Definitieve versie: 2 juni 2017

Onderzoek A.K. Hemmes
Tekst A.K. Hemmes
Foto's Tenzij anders vermeld zijn de foto's gemaakt door Bureau Monument en Cultuur.
Tekeningen Projectontwikkelingsmaatschappij Stijlgroep BV, Ede
(onderlegger)

Inhoudsopgave

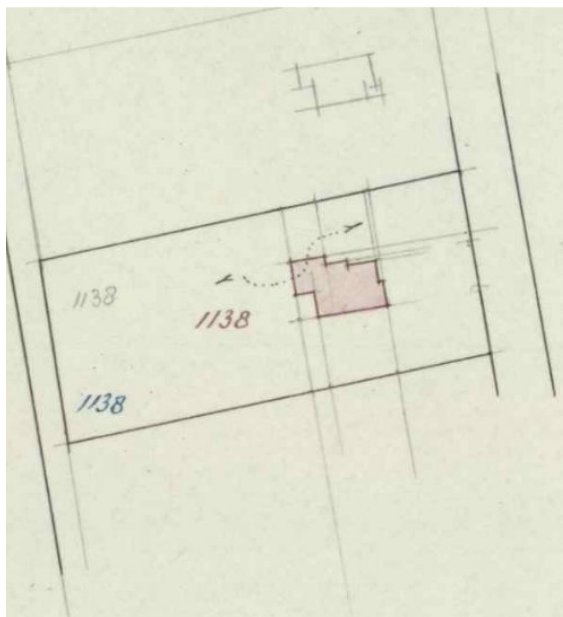
Inhoudsopgave	1
Inleiding	3
Aanleiding voor het onderzoek	3
Werkwijze	3
De rapportage	3
Stedenbouwkundige context	5
De aanleg van de Stationsweg	5
Villabouw	5
Huidige situatie	5
Opzet perceel en tuin	7
Bewoningsgeschiedenis	9
De villa en haar bewoners	9
Bouwgeschiedenis	13
Een garage uit 1915	15
Verbouwing in 1923	15
Wijzigingen sindsdien	17
Waardstelling	23
Inleiding op de monumentwaarden	23
Overzicht van de aanwezige monumentwaarden	23
Beschrijving van de huidige situatie – inventarisatie van de brandschade	29
Aanbevelingen	35
Bijlage 1 Redengevende omschrijving	36
Bijlage 2 Bouwtekeningen uit 1923 en 1959	37
Geraadpleegde literatuur	43
Verantwoording beeldmateriaal	43

Afb. 1 Opening van de spoorlijn in 1845.

2

Kadastrale hulpkaart uit 1903

3 Huidige kadastrale situatie

4

Afb. 2 Villa Richmond aan de Stationsweg, na de brand.

Afb. 3 De kadastrale hulpkaart uit 1903 (dienstjaar 1904) met het oorspronkelijke grondplan van de villa. De garage uit 1915 was nog niet gerealiseerd en de villa was aan de rechterzijde nog niet uitgebreid.

Afb. 4 Huidige kadastrale situatie.

Inleiding

De villa 'Richmond' is gelegen ten westen van de Stationsweg. De villa werd gebouwd in 1903 door de toenmalig burgemeester van Ede. Na hem hebben er nog verschillende andere voornamen bewoners geleefd, zoals Cornelis Cruijff, directeur van de Edese Waterleidingmaatschappij en de oogarts Van der Drift die hier ook praktijk hield.

De monumentale villa is aangewezen als gemeentelijk monument. Tevens ligt het in een zogenaamde 'cultuurhistorisch waardevolle zone'. De beleidsstrategie voor deze gebieden is dat ontwikkelingen zijn toegestaan als ze tenminste beogen om cultuurhistorische waarden in stand te houden dan wel te versterken.

Aanleiding voor het onderzoek

In 2007 is het object aangekocht door de huidige eigenaar, Projectontwikkelingsmaatschappij Stijlgroep BV. Samen met B + O architecten uit Meppel zijn er plannen ontwikkeld om de villa te renoveren en aan de achterzijde nieuwbouw te realiseren. Het nieuwe complex zou worden herbestemd als zorgcomplex. De werkzaamheden zouden begin 2017 worden opgestart.

In januari 2017 echter is het pand getroffen door een grote calamiteit: een flinke brand heeft een belangrijk deel van de eerste verdieping, de zolderverdieping en de kap in as gelegd.

In verband met het herstel van de brandschade en de restauratie van de villa is Bureau Monument en Cultuur uit Amsterdam door Projectontwikkelingsmaatschappij Stijlgroep B.V. in samenspraak met de gemeente Ede gevraagd om een bouwhistorische verkenning uit te voeren, inclusief een inventarisatie van de brandschade. De bouwhistorische verkenning zal een belangrijke onderlegger vormen voor de verdere uitwerking van bovengenoemd (herstel)plan. Het doel van deze verkenning is om inzicht te krijgen in de (nog) aanwezige monumentwaarden maar ook helder te krijgen waar door de brand monumentwaarden verloren zijn gegaan, en hoe daar in het vervolgtraject mogelijk mee omgegaan kan worden.

Werkwijze

Op 20 april 2017 is een bezoek gebracht aan de villa, waarbij de ruimtelijke opbouw, het exterieur en het interieur, de interieurafwerking en de zichtbare onderdelen van de draagconstructie fotografisch zijn gedocumenteerd. Door de brand waren sommige delen van de villa, zoals bijvoorbeeld de zolder, slechts beperkt toegankelijk. Desalniettemin kon een goed beeld van de villa verkregen worden, mede door de grote hoeveelheid foto's van vóór de brand die door de eigenaar en de gemeente Ede ter beschikking zijn gesteld. Daarnaast zijn in het gemeentearchief van de gemeente Ede de nodige documenten verzameld (historische bouwtekeningen, kadastrale kaarten, historische foto's en literatuur).

De volgende onderzoeksvragen stonden tijdens het onderzoek centraal:

- Hoe zag het oorspronkelijke ontwerp voor de villa eruit?
- Welke wijzigingen hebben zich sinds de bouw aan het exterieur en in het interieur voorgedaan?
- Welke rol speelt de villa in het straatbeeld?
- Welke historisch waardevolle onderdelen zijn aanwezig?
- Met betrekking tot de brandschade: welke historisch waardevolle onderdelen zijn aangetast / danwel verloren gegaan als gevolg van de brand?
- Hoe zag het oorspronkelijke tuinontwerp er uit en wat is daar nog van aanwezig?

De rapportage

Het voor u liggende rapportage vormt de weerslag van de onderzoeksresultaten en is opgesteld volgens de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek.

Het rapport heeft de volgende opbouw:

- de bouwgeschiedenis van de villa (op hoofdlijnen)
- een beknopte analyse van de stedenbouwkundige / landschappelijke situatie
- een beknopt overzicht van de bewonersgeschiedenis
- een overzicht van de bouwgeschiedenis van de villa
- een beschrijving van het huidige pand (inventarisatie van de brandschade)
- de waardestelling met aanbevelingen naar de restauratie / verbouwing

Amsterdam, 2 juni 2017

Rond 1900

5

Jaren '30

6

1958

7

Afb. 5 Situatie in 1900. Het nieuwe station lag een kleine 2 km ten zuiden van het dorp Ede. De Stationsweg vormde de nieuwe verbindingsweg. Vanaf 1874 werden volgens het plan Tulp aan weerszijden van de Stationsweg kavels ter bebouwing uitgegeven. De nieuwe woningen lagen te midden van de 'woeste gronden'. Afb. 6 Luchtfoto uit de jaren '30 (Laan 1933 is reeds aangelegd). De tuinen grenzen nog aan de zandverstuiving van het Maanderzand. Over de inrichting van de tuin kan op basis van deze foto niet veel gezegd worden. Wat wel zeker is, is dat er veel bomen hebben gestaan, met name ook op het achterterrein. Afb. 7 Een impressie van het achterterrein op een winterse dag in 1958. De foto is genomen naar het westen.

Stedenbouwkundige context

De aanleg van de Stationsweg

Ede heeft zijn oorsprong in een agrarisch brinkdorp dat al rond 800 op de plaats van het huidige Ede ontstond. De aanleg van de straatweg Arnhem-Amersfoort, dwars door het dorp, in 1828, vormde de eerste ontsluiting van het tamelijk geïsoleerde dorp. De aanleg van de spoorlijn tussen Utrecht en Arnhem in 1845, door de Nederlandsche Rijnspoorweg Maatschappij betekende het definitieve einde van dit isolement. De verbeterde infrastructuur, in combinatie met de fraaie natuur, maakte dat Ede erg in trek raakte bij de welgestelden uit de steden om te wonen en te recreëren.¹

Het nieuwe station kwam twee kilometer ten zuiden van de dorpskern van Ede te liggen, aan de weg naar Bennekom. Tussen het dorp en het nieuwe station werd een nieuwe verbindingsweg aangelegd, de Stationsweg (toen nog Grintweg geheten) die onderdeel uitmaakte van de route van Wageningen over Bennekom en Ede naar Barneveld.² In tegenstelling tot veel van de historische wegen en paden in de omgeving, had de weg een overwegend kaarsrecht verloop.

Villabouw

De Stationsweg ligt op de overgang van het hoog gelegen zand van de Veluwe stuwwal naar het lager gelegen veen in de Gelderse vallei. Zoals op historische kaarten goed te zien is bestond het gebied tussen het dorp Ede en het station in het midden van de negentiende eeuw nog uit de woeste zandgronden van de 'Ginkelse Hei' en het 'Maanderzand'. In 1874 werd op initiatief van J. Tulp besloten om vanaf het station tot aan het dorp aan weerszijden van de Stationsweg een strook grond uit te geven. Dit werd een zeer succesvolle ontwikkeling. In de periode 1880 tot 1929 werden brede percelen met een diepte van 70 meter uitgegeven en bebouwd met villa's en herenhuizen. Op twee plaatsen werd de te ontwikkelen grond onderbroken door schaapsdriften, om het 'schaapsverkeer' tussen Veldhuizen, de Ginkelse Heide en het Maanderzand mogelijk te houden.³

De westelijke percelen werden aan de achterzijde begrensd door het 'Zwarte Laantje', een soort achterpad. Deze laan met bomen vormt een duidelijke markering van het gebied over de gehele lengte en werd aangelegd om de tuinen te beschermen tegen het stuifzand van het Maanderzand. Tot ver in de twintigste eeuw, tot de aanleg van de woonwijk het Beatrixpark, grensden de huizen aan de zandverstuiving. Het Zwarte Laantje bestaat nog altijd, hoewel hier en daar in de bomenrij wel enige gaten geslagen zijn.

Langzaam raakte de Stationsweg bebouwd met villa's voor welgestelden. Het bouwen en wonen op 'woeste grond' was belastingtechnisch aantrekkelijk, aangezien deze terreinen de eerste 20 jaar (soms 28 jaar) na ontginning vrij van grondbelasting waren.⁴ Ook bij Stationsweg 102 was dit het geval. Deze vrijdom kwam in 1909 te vervallen.⁵ Het perceel van Stationsweg 102-104 werd omstreeks 1898 gekocht en werd via A.C. Mulder en F. Henneman in 1902 verkocht aan burgemeester F.S. Op ten Noort. Deze liet hier de huidige villa Richmond bouwen. De eerste steen werd gelegd in 1902 door Dina Adriana, het dochtertje van Op ten Noort. De villa zal waarschijnlijk in 1903 gereed zijn gekomen.⁶

Huidige situatie

De Stationsweg is tegenwoordig aangemerkt als een stedenbouwkundig en landschappelijk 'cultuurhistorisch waardevolle zone'.⁷ Hoewel delen van de Stationsweg in de loop der tijd zijn aangetast door sloop van de historische bebouwing, samenvoeging van percelen en de realisatie van (grootschaliger) nieuwbouw, is de oorspronkelijke opzet van de Stationsweg in de loop der tijd redelijk goed bewaard gebleven. Deze kenmerkt zich door ruime kavels, diepe voortuinen, villabebouwing en rijk beboste achterterreinen.

¹ Opmeer 2002, p. 18-19.

² Van Lohuizen 2013, p. 25. In 1886 werd het grint vervangen door klinkers. Het zou echter tot 1920 duren voor de naam Grintweg werd ingevuld voor Stationsstraat en vervolgens Stationsweg.

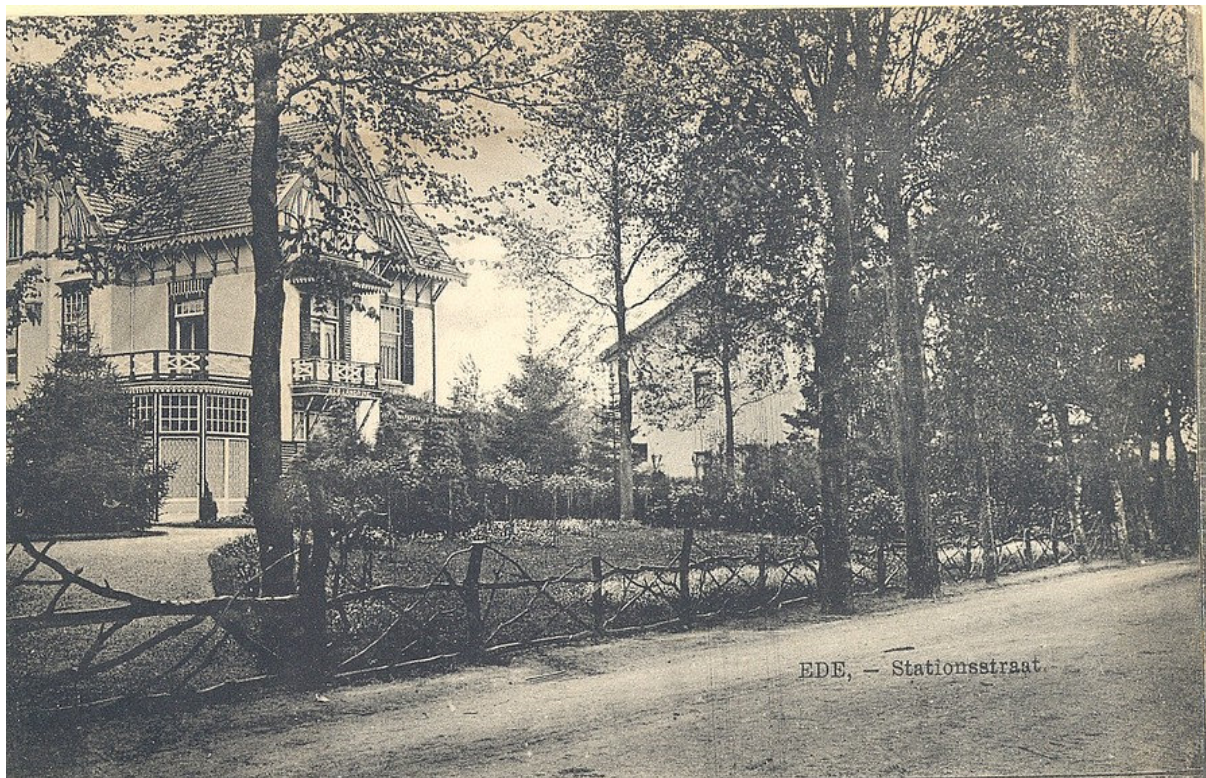
³ Van Lohuizen 2013, p. 39.

⁴ Van Lohuizen 2013, p. 39.

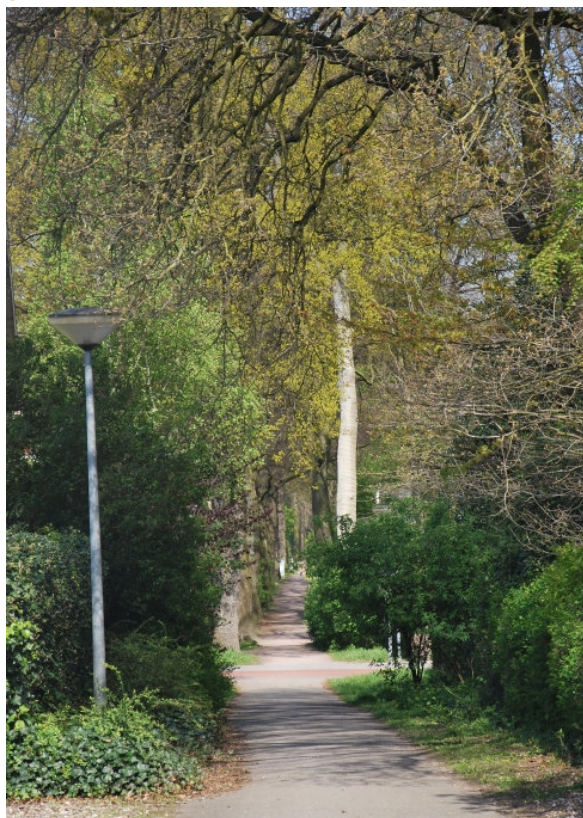
⁵ Zie de vermelding in de kadastrale legger nr. 4070, volgnr. 3 (dienstjaar 1910): 'verv. vrijdom'.

⁶ In de kadastrale leggers is in het dienstjaar 1904 sprake van 'stichting', wat dus betrekking heeft op het voorgaande jaar, dus 1903. (Leggerartikel 3332, volgnummer 13). Zie ook de bijbehorende kadastrale hulpkartaal uit het dienstjaar 1904.

⁷ Rapport 2500. Cultuurhistorische Waardenkaart Ede Deel IV: integrale waardering en toepassing, p. 432.

8

9

10

Afb. 8 De Stationsweg (toen nog Stationsstraat) met nr. 99 in de vroege 20ste eeuw (vóór 1920).

Afb. 9 Het Zwarte Laantje, gefotografeerd ter hoogte van Stationsweg 102 in noordelijke richting.

Afb. 10 Het moderne hekwerk ter plaatse van de achteruitgang van de tuin aan het Zwarte Laantje.

Opzet perceel en tuin

De ruimtelijke opzet van het perceel Stationsweg 102 is sinds de uitgifte in 1898 nauwelijks gewijzigd en komt overeen met de hiervoor omschreven karakteristiek. Op het terrein bevinden zich verschillende monumentale bomen, waarvan een aantal met zekerheid uit de bouwtijd van de villa dateren. Zoals op historische luchtfoto's wel te zien is, moet het achterterrein altijd dicht bebost zijn geweest.

Hoe de inrichting van de tuin oorspronkelijk geweest is, is niet bekend. Hierover is (voor zover nu bekend) geen documentatie bekend. De huidige tuinaanleg is waarschijnlijk in elk geval van na 1990 (getuige enkele foto's van de voortuin waarop nog een andere beplanting en inrichting te zien is). De tuin was ten tijde van de opname (april 2017) behoorlijk verwilderd en overwoekerd.

Langs de straat is het perceel tegenwoordig afgescheiden door een lage heg. Vanaf de straat is aan twee zijden een oprit naar de villa. Aan de rechterzijde is de oprit langs het huis doorgezet naar de garage die zich rechtsachter het huis bevindt. In de voortuin zijn enkele lage gemetselde muurtjes gemaakt waarop een lage haag van buxusboompjes, in een klassiek symmetrisch patroon, aansluit. Het omliggende deel van het terrein is met gras ingezaaid. Aan weerszijden van de voortuin zijn borders met bomen en bossage.

Aan de achterzijde is, in het verlengde van het huis, een groot terras met pergola. Een gemetselde trap verbindt het terras met het lager gelegen deel van de tuin. Het terrein wordt doorkruist door een schuin aangelegd pad dat aan twee zijden is afgeperkt met een haag, die van het terras tot aan de achtergrens van het perceel loopt. Ten noorden hiervan is een soort van mini-doolhof met lage buxushaagjes aangelegd.

Aan de achterzijde wordt het perceel begrensd door een dichte beukenhaag. Aan de zuidzijde is een toegangshek naar het Zwarte Laantje. Dit hekwerk, dat met boutjes en moertjes in elkaar is gezet, is van recente datum.

11

12

13

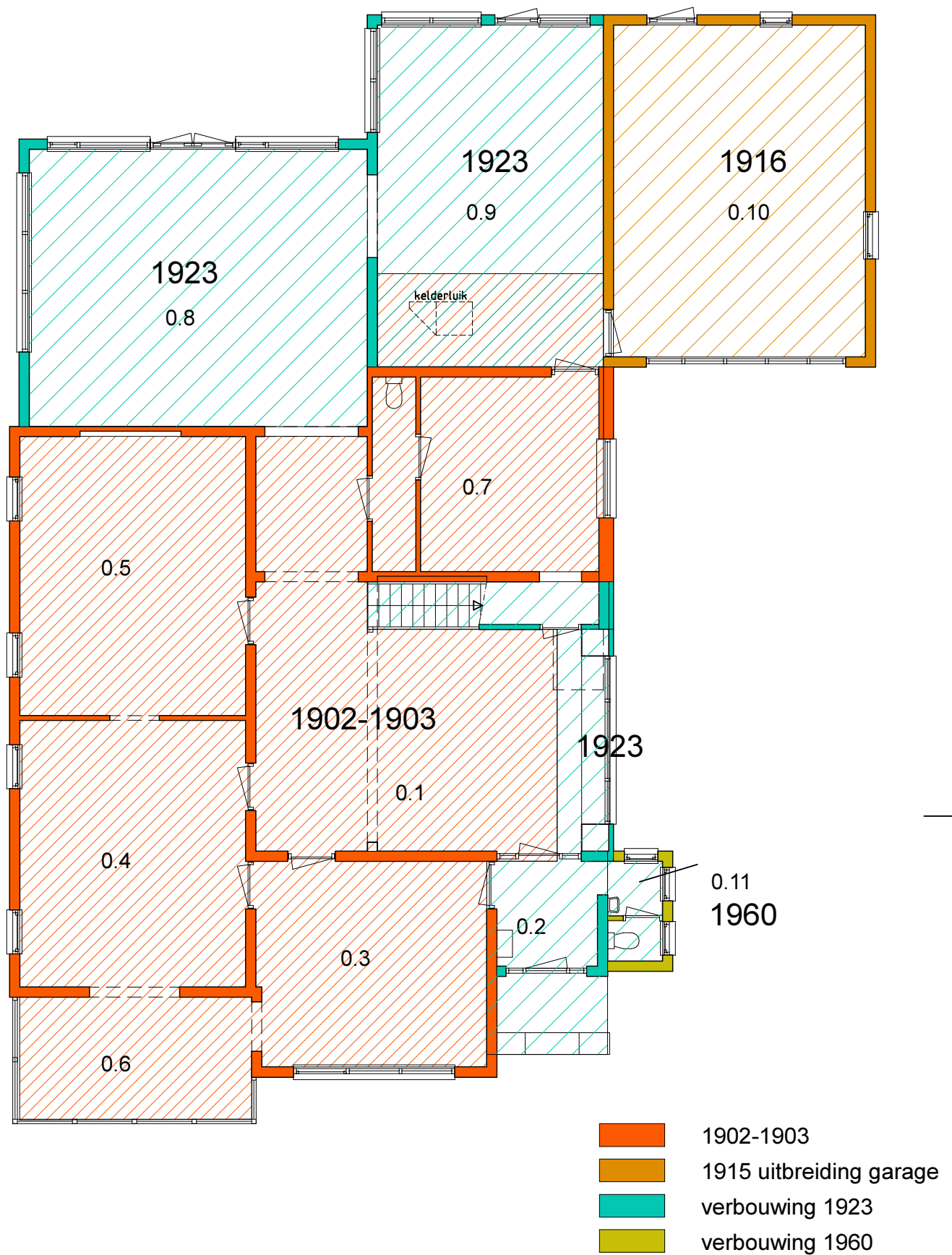
14

Afb. 13 De voortuin, gefotografeerd richting Stationsweg.

Afb. 14 De inrichting van de voortuin.

Afb. 15 De achtertuin met op de achtergrond de villa.

Afb. 16 Bovenaanzicht van de tuin, gefotografeerd vanaf zolder in westelijke richting.

Afb. 15 Faseringsplattegrond begane grond

Bewoningsgeschiedenis

'Richmond'

De villa kreeg de welluidende naam 'Richmond'. Het is niet bekend wanneer deze naam voor het eerst voorkomt en of burgemeester Op ten Noort deze naam al aan de villa gegeven heeft. De oudste, bekende vermelding dateert uit de stukken voor de bouw aanvraag uit 1923.

De naam wijkt in elk geval af van de meeste andere 'villa'-namen uit Ede. De meeste huizen dragen een 'meisjes'- naam zoals 'Irene', 'Gezina', 'Jacoba', 'Erica' of een naam die refereert aan het omliggende landschap, zoals 'Dennenheuvel' of 'Heesterheide'.

Ongetwijfeld zal het de bedoeling van de eigenaar zijn geweest om met de keuze voor deze naam een zekere voornaamheid uit te willen stralen. Er zijn tal van betekenissen denkbaar.⁸ 'Richmond' was een Duitse naam die '*machtige beschermer*' betekende. Maar zou ook afgeleid kunnen zijn van een Franse plaatsnaam '*Riche monde*' dat '*rijk begroeide heuvel*' betekent. Daarnaast is Richmond ook een veel voorkomende toponiem: de hoofdstad van de staat Virginia in de Verenigde Staten heet Richmond, het is de naam van een plaats aan de rivier de Swale in het Engelse graafschap North Yorkshire en een plaats in Nieuw-Zeeland (en zo zijn er natuurlijk nog veel meer plaatsen die Richmond heten). Helaas zijn er tijdens het onderzoek geen archiefstukken of gegevens gevonden die ons iets kunnen vertellen over de herkomst en betekenis van de naam.

De villa en haar bewoners⁹

De burgemeestersfamilie Op ten Noort betrok de villa in 1903. Zij zouden de villa slechts enkele jaren bewonen. Al in 1906 vertrok Op ten Noord met zijn gezin naar Zwollerkerspel, waar hij benoemd was tot inspecteur van Volksgezondheid en Drankbestrijding voor de provincies Friesland, Groningen en Drenthe. Hij verkocht het huis aan de uit Den Haag afkomstige Carel Frederik Pabst, een gepensioneerde Luitenant ter Zee '1 klasse' die hier samen met zijn vrouw ging wonen.¹⁰

Na hun beider overlijden kwam het huis in 1915 in bezit van de eveneens uit Den Haag afkomstige Henriette Otteline Thérèse Galler. Zij was getrouwd met Lodewijk Christiaan Filz, die op 3 februari 1915, dus kort na de aankoop van de villa, overleed. In 1915 werd het huis uitgebreid met een garage. Dit betekende dat meneer Filz en mevrouw Galler ongetwijfeld in het bezit zullen zijn geweest van een automobiel, hetgeen een noviteit was in die periode.

Na het overlijden van haar man, zou mevrouw Galler nog enkele jaren in Ede blijven wonen. In 1920 verkocht zij de villa aan Cornelis Johannes Cruijff. Deze Cruijff was een oorspronkelijk uit Amsterdam afkomstige bouwkundige en makelaar. Hij was tevens directeur van de Edese Waterleidingsmaatschappij. Binnen een jaar verkocht hij het huis aan de gescheiden Philippine Engeltje Schipper, met wie hij in 1921 zou trouwen. Hij ging daar wonen en vestigde ook het kantoor van de Edese Waterleiding Maatschappij op dit adres. In 1923 liet hij de villa verbouwen. Vanaf 1937 brengt Cruijff de villa onder in bij de Edese Waterleidingsmaatschappij.

Van 1949 tot 1960 lijkt de villa als handelsobject te hebben gefungeerd. In 1949 werd het pand aangekocht door Hendrik van den Top, een bouwmeester uit Ede. In 1958 werd het pand geveild en kwam het in eigendom van H. Stroomberg, directeur-eigenaar van het destijds in Ede bekende gelijknamige slachthuis. Deze laat het pand in het daaropvolgende jaar, 1959, verbouwen (hoewel er geen structurele wijzigingen aan het pand uit dat jaar bekend zijn). Bij deze werkzaamheden is wel de eerste steen uit het pand verwijderd.¹¹

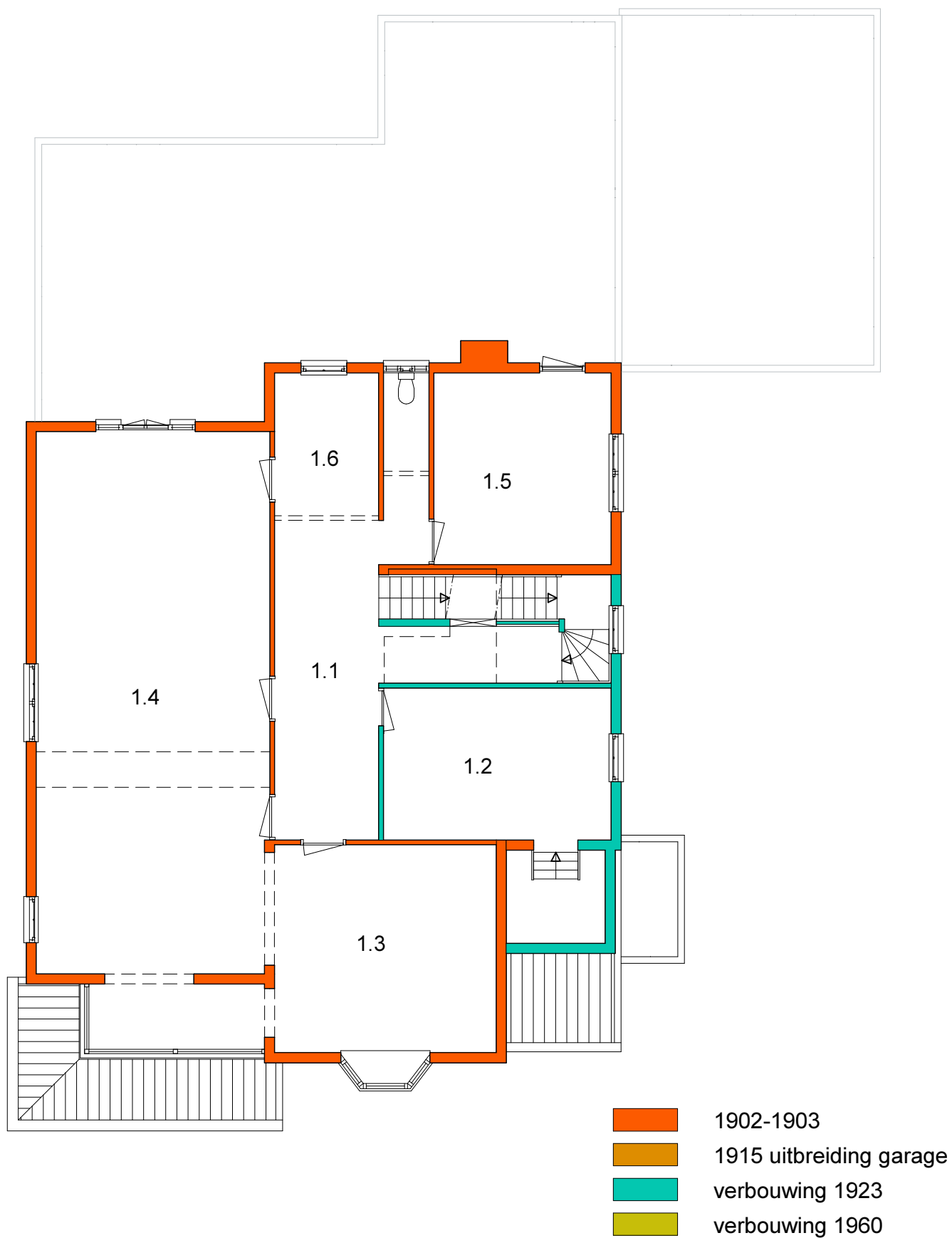
In 1960 werd de verbouwde villa verkocht aan de in Ede bekende oogarts Jacob van der Drift die hier meer dan veertig jaar zou blijven wonen en werken (de praktijkruimte was aan huis). Na diens overlijden is door de erfgenamen van dhr. v.d. Drift verkocht aan dhr. A. Jonker uit Barneveld. In opdracht van dhr. Jonker was al begonnen met verbouwing van het pand. Deze verbouwing is stilgelegd en daarna is het pand verkocht aan Stijlgroep.

⁸ Zie: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Richmond>

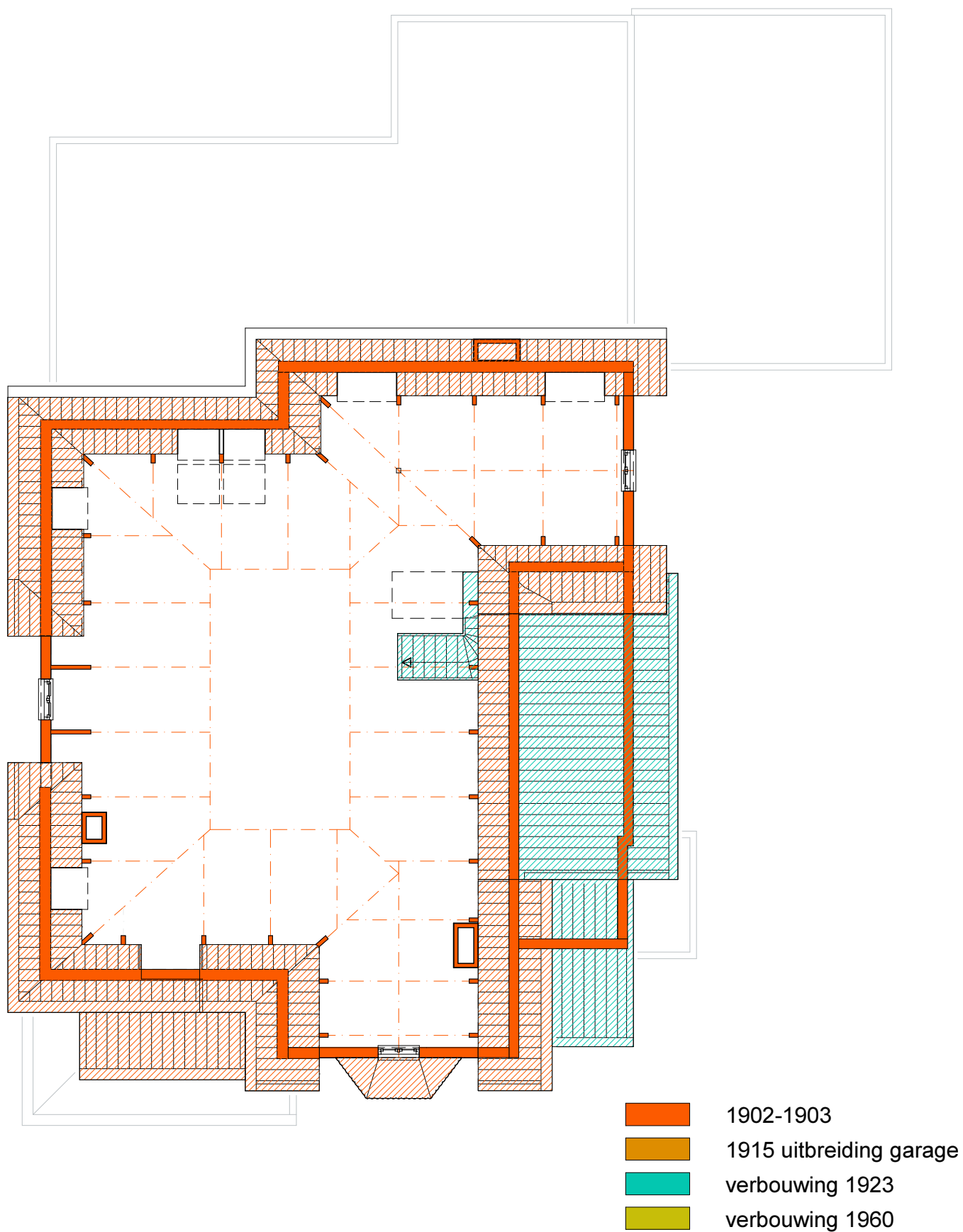
⁹ Onderstaande tekst over de bewonersgeschiedenis is voor een belangrijk deel gebaseerd op het werk van Lohuizen 2013, pagina 100 en 101. Een tweede belangrijke archivalische bron is het overzicht van alle kadastrale leggers.

¹⁰ Van Lohuizen 2013, p. 100.

¹¹ De eerste steen is naar verluidt vergeplaatst naar het Historisch Museum in Ede.

Afb. 16 Faseringsplattegrond verdieping

Afb. 17 Faseringsplattegrond zolderverdieping

18

19

20

21

Afb. 18 De rechterzijgevel uit 1903 was oorspronkelijk uitgevoerd met speklagen en decoratieve sterren (nu wit geschilderd).

Afb. 19 Het ingangsportaal uit 1923.

Afb. 20 De rechterzijgevel met de uitbouw uit 1923 (met boogvenster).

Afb. 21 De garage uit 1915.

Bouwgeschiedenis

Villa Richmond – nieuwbouw in 1902-1903

De oorspronkelijke bouwtekeningen zijn helaas niet bewaard gebleven en dus weten ook de naam van de architect niet. Toch is op basis van verschillende andere archivalische bronnen (de kadastrale hulpkaart, de verbouwingstekeningen uit 1923 (bestaande situatie) en het huidige pand) ons een beeld te vormen van het oorspronkelijke ontwerp. Gesteld kan worden dat het hoofdbouwvolume sinds de bouw uiteindelijk relatief weinig echt ingrijpende verbouwingen heeft ondergaan. De voornaamste wijzigingen betreffen de indeling van de begane grond rondom de hal en de uitbreidingen aan de achterzijde.

De villa werd gebouwd in een eclectische stijl die zeer populair was rond 1900 en die invloeden toont van de Neorenaissance en de Chaletstijl. Het pand kenmerkt zich door een levendige, plastische bouwvorm met erkers en serres en een duidelijk gearticuleerd dakenlandschap met forse overstekken. Op de daken liggen roodgeglazuurde Tuiles-du-nord dakpannen, de nokken worden gesierd door pironnen.¹² Het vlakke pleisterwerk van de gevels werd oorspronkelijk verlevendigd met gemetselde speklagen, ontlastingsbogen boven de gevelopeningen en decoratieve elementen zoals de stervormen in de rechter zijgevel. De geveltoppen waren uitgevoerd imitatievakwerk. Tegenwoordig zijn al deze contrasterende decoraties wit geschilderd, waardoor het gevelbeeld aan levendigheid en detail heeft ingeboet.

Het oorspronkelijke grondplan kende een tweebeukige opzet. Deze opzet is in de huidige plattegrond nog aanwezig. De voordeur en de trap naar de verdieping bevonden zich op een andere plaats dan nu. De voordeur zat ter plaatse van de rechterzijgevel. Via een tochtportaal kwam men in de hal, toen nog een relatief smalle rechthoekige ruimte die zich uitstrekte van het midden van het huis tot aan de achtergevel. Haaks op de achtergevel bevond zich de trap naar de eerste verdieping. Met de verbouwing in 1923 zou juist deze entree op de schop gaan en een ruimere, meer monumentale opzet krijgen. De linkerbeuk van het huis werd (en wordt) in beslag genomen door twee ruime kamers en-suite (ruimte 0.4 en 0.5). De kamers liggen op het zuiden, wat de reden zal zijn geweest dat deze vensters – als enige in het pand – voorzien zijn van houten rolluiken. Deze konden van binnenuit bediend worden. De meeste van deze luikkasten zitten er nog, maar zijn niet meer in gebruik. In het ontwerp van het huis speelde de buitenruimte een belangrijke rol. De uitgebouwde tuinkamer aan de voorzijde (ruimte 0.6) en de veranda aan de achterzijde (gesloopt in 1923), vormden de overgang vanuit het huis naar de tuin. Aan de achterzijde was oorspronkelijk een éénlaags uitbouw waarin de keuken (met aanrecht en pomp) en de bijkeuken waren ondergebracht (gesloopt in 1923). Vanuit de keuken was een kleine kelder met troggewelfjes op stalen liggers bereikbaar.

De indeling van de eerste verdieping komt op hoofdlijnen overeen met die op de begane grond. De linker beuk was opgedeeld in drie afzonderlijke kamers (thans één grote ruimte). Aan de voor- en de achterzijde grensden de slaapkamers aan een balkon.

De kamers op de begane grond en eerste verdieping zijn uitgemonsterd in een neorenaissancestijl. Van deze interieurafwerking zijn in de meeste kamers in elk geval de plafonds en de deuren met omlijstingen bewaard gebleven. Opvallend is dat er tussen de verschillende plafonds op de begane grond en de verdieping is een duidelijke hiërarchie te onderscheiden die in oorsprong samengehangen moet hebben met de functie en representatie van het vertrek. De belangrijkste vertrekken op de begane grond, namelijk de twee kamers en-suite (ruimte 0.4 en 0.5) en de voorkamer (ruimte 0.3), zijn voorzien van een samengestelde balklaag, waarbij de 'moerbalken' rusten op geprofileerde consoles. Zowel de moer- als de kinderbalken zijn geprofileerd. De zoldering tussen de balken kent een vlakke, gestucte afwerking.

De plafonds boven ruimte 0.7 en de tuinkamer aan de voorzijde (ruimte 0.6) zijn iets eenvoudiger: hier geen samengestelde balklaag, maar een enkelvoudige balklaag, waarbij de balken wel voorzien zijn van een profilering. De consoles zijn achterwege gelaten. In de grote vakken tussen de balken is een plafond van kraaldelen gemaakt. Op de verdieping zijn vrijwel alle kamers voorzien van een enkelvoudige balklaag met kraaldelenplafond. Interessant is de constatering dat het plafond boven deze kamers geïsoleerd is: de holle ruimte tussen de plafonds van de kamers en de zoldervloer is

¹² Deze zijn geleverd door de Dakpannen en Kleiwarenfabriek D. Van Oordt & Co uit Oudshoorn aan den Rijn (het huidige Alphen aan den Rijn).

22

23

Afb. 22 De hal in 2008.

Afb. 23 De hal, na de brand in januari 2017.

opgevuld met een vermoedelijk natuurlijk isolatiemateriaal (zeegras? Zie afb. 42). Het is niet uitgesloten dat de vloer tussen de begane grond en de eerste verdieping ook geïsoleerd is, maar daar weten we (vooralsnog) niets van.

In veel kamers op de begane grond ligt een parketvloer in visgraatmotief. Of deze vloer uit de bouwtijd dateert is niet zeker (maar is ook niet uitgesloten). Over de wandafwerking van de kamers op beide verdiepingen is niets bekend, maar deze zal er wel zijn geweest. Alleen de hal en het trappenhuis zijn uitgevoerd met een lambrisering, maar deze dateert uit 1923.

Op twee plaatsen is iets van een nadere afwerking van de wanden uit 1903 waargenomen. In het gangetje tussen de huidige hal (ruimte 0.1) en de tuinkamer (ruimte 0.5) is, vlak onder het plafond, een sjabloonschildering in Jugendstil-stijl, aangetroffen op een verder vlakke stucafwerking. Het betreft een lijst van gestileerde groene blaadjes met een soort guirlandes op een crème-kleurige ondergrond. (afb. 25)

In de ruimte daarnaast, links van kamer 0.7 is, boven een doorgang met een rond boogje, een stucafwerking aangetroffen met blokmotief. Dit stucwerk heeft dezelfde crème-kleurige afwerking en past bij het beeld van een neorenaissance interieur. (afb. 26)

De kapconstructie dateert nog uit de bouwtijd. Het betreft een samengestelde gordingenkap. De verschillende dakschilden rusten op halve kreupele spanten die in het midden samenkomen bij een groot 'vierkant' gevormd door houten vakwerkliggers. Ter hoogte van de onderste trekplaten van deze vakwerkliggers is een flieringzolder gemaakt (allicht mede ter verstijving van de constructie).

Een garage uit 1915

In 1915 werd de villa uitgebreid met een garage (ruimte 0.10). Ten noordwesten van de villa kwam een ruime éénlaags uitbouw met plat dak en brede openslaande deuren aan de zijde van de oprit. Deze garage is zondermeer een vroeg exemplaar. Pas vanaf de jaren '20 en '30 zou het autogebruik en daarmee ook de bouw van garages pas echt op gang komen in Nederland.¹³

Verbouwing in 1923

In 1923 liet Cornelis Johannes Cruijff, directeur van de Edese Waterleidingsmaatschappij, de villa verbouwen. Behalve als woonhuis, diende de villa ook als kantoor van de firma. Het is goed mogelijk dat Cruijff vanwege deze zakelijke functie de villa liet verbouwen, om zo voor zijn zakelijke bezoek een meer representatieve ontvangst te creëren.

De plannen werden getekend door de Edese bouwkundige Jacob Jan van Egmond en betroffen de wijziging van de ingang, hal en trappenhuis en de uitbreiding van de villa aan de achterzijde (zie Bijlage 2 afb. 50 t/m 52). Opgemerkt dient te worden dat de verbouwing van de hal en het trappenhuis niet is uitgevoerd zoals op tekening staat: in de plattegrond werd bij de verbouwing van de hal en het trappenhuis uitgegaan van wijzigingen, zonder het bestaande casco te aan te tasten. In werkelijkheid werd de villa aan de rechterzijde (noordzijde) over bijna de volle diepte van het pand met enkele meters uitgebreid waarbij de zijgevel verplaatst werd. Op verschillende plaatsen werden daarvoor stalen balken in de draagconstructie aangebracht. Het 'verspringende' verloop dat de rechterzijgevel had, werd zo recht getrokken.

In het ontwerp werden verschillende kleinere vertrekken en de gang samengevoegd tot een ruime 'hall' (ruimte 0.1), verlicht door een breed venster onder een korfboogvormige ontlastingsboog in de rechterzijgevel (oorspronkelijk voorzien van glas-in-lood?). De ruimte werd afgewerkt met een vlak gestuct plafond, in de hoek met de trap voorzien van een koof. Langs de wanden werd een manshoge lambrisering met een indeling in panelen aangebracht. De velden van deze lambriseringen werden uitgevoerd met eikenfineer. Deze lambrisering is doorgezet via het trappenhuis naar de eerste verdieping (tot aan het 'gangetje'). De vloer van de hal bestaat uit witte en zwarte marmeren tegels. Het trappenhuis werd verplaatst en werd in een hoek van de 'hall', haaks op de rechterzijgevel gepositioneerd. De trap kreeg een strenge vormgeving met opengewerkte spijltjes en een trappaal in Art Deco-stijl. Door de korte bocht die de trap van de eerste naar de zolderverdieping moest maken, om goed uit te komen onder het schuine dak van de zolder, schiet de trap door over de overloop op de eerste verdieping. Hierdoor is een soort gangetje ontstaan, met een kepervormig plafond, dat geheel met kraaldelen is afgetimmerd.

Ter plaatse van de oude trapopgang op de eerste verdieping werd nu een badkamer gemaakt.

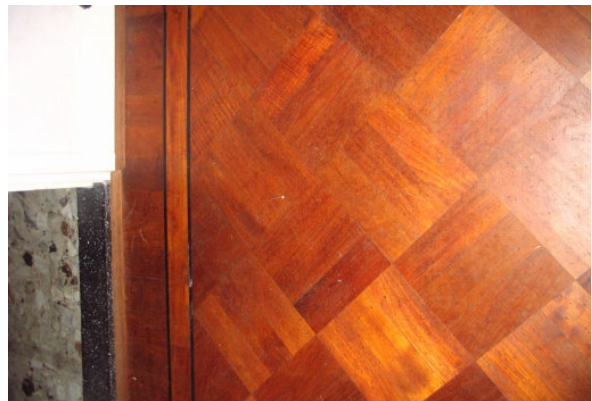
¹³ Stationsweg 102 was in 1915, toen de garage werd gebouwd, in eigendom van mevrouw Henriette Galler. Het spreekt natuurlijk sterk tot de verbeelding dat de garage door haar gebouwd zou zijn, en dat zij dus misschien ook wel in het bezit van een auto was, wat betekende dat zij een auto had en er misschien zelfs wel in reed. Het feit dat de villa haar eigendom was, betekende echter niet dat zij geen echtgenoot had. Zij was getrouwd met Lodewijk Christiaan Filz, die op 3 februari 1915, dus kort na de bouw van de garage overleed.

24

25

27

26

Afb. 24 en 25 In het gangetje tussen de huidige hal (ruimte 0.1) en de tuinkamer (ruimte 0.5) is, vlak onder het plafond, een sjabloonschildering aangetroffen. Het betreft een lijst van gestileerde groene blaadjes met een soort guirlandes op een crème-kleurige ondergrond.

Afb. 26 In de ruimte naast kamer 0.7 is, boven een doorgang met een rond boogje, een stucafwerking aangetroffen met blokmotief.

Afb. 27 Detail van de parketvloer (origineel?) in één van de kamers op de begane grond.

De twee uitbouwen aan de achterzijde (de keuken en de bijkeuken) werden in 1923 gesloopt en vervangen door een grote tuinkamer (ruimte 0.8) en een bijkeuken (ruimte 0.9). Het brede, samengestelde venster in de achtergevel, ter plaatse van de achterkamer, werd hiervoor dichtgezet; de veranda werd gesloopt. Het plafond van de tuinkamer lijkt een variant op de rijke samengestelde plafonds uit 1903: hier werd in 1923 een samengestelde balklaag van sobere moer- en kinderbinten aangebracht, waarbij de kinderbinten rusten op consoles. De balklaag kent een indeling in drie grote hoofdvakken.

De draagconstructie boven de bijkeuken (ruimte 0.9) bestaat uit twee stalen balken met daarop een enkelvoudige balklaag met een plafond van kraaldelen.

Tevens werd de bestaande kelder aanzienlijk vergroot: de kelderruimte werd voortgezet onder de nieuwe uitbouw (ruimte 0.9) aan de achterzijde.

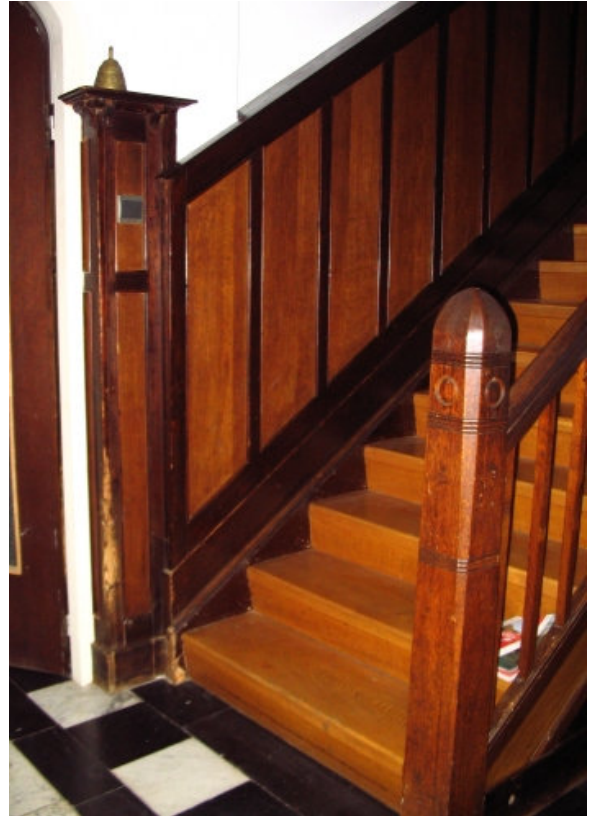
Wijzigingen sindsdien

De wijzigingen sindsdien zijn – afgezien van de brand in januari 2017 – beperkt gebleven. In 1960 werd naast de voordeur een eenlaags uitbouwje met toilet gerealiseerd (ruimte 0.11) (Zie Bijlage 2, afb. 54 en 55). Hier en daar werden ramen en deuren vervangen. Veel van de cassetteplafonds en balklagen verdwenen onder verlaagde plafonds. De meeste paneeldeuren zijn nog aanwezig, maar waren soms voorzien van beplating.

28

Afb. 28 en 29 De trap uit 1923 (situatie in 2008).
Afb. 30 Het trappenhuis op de eerste verdieping naar de zijgevel gefotografeerd (2008).
Afb. 31 Hetzelfde gangetje vanaf de andere zijde, na de brand. Een deel van de omtimmering van de onderbouw van de trap met kraaldelen is door de brand verwoest.

29

30

31

32

33

34

35

Afb. 32 De voorkamer op de begane grond (ruimte 0.4), na de brand. Het cassettenplafond bestaat uit een samengestelde balklaag met rijk gedecoreerde consoles.

Afb. 33 Ruimte 0.4. Op de tegenoverliggende wand tekent zich de plaats van de schouw en een rookkanaal af. Boven de vensters de luikkasten.

Afb. 34 Detail van de balklaag boven kamer 0.3.

Afb. 35 De balklaag boven de tuinkamer 0.6 uit 1923.

36

37

38

40

39

Afb. 36 en 37 De overloop op de eerste verdieping (ruimte 1.1) vóór en na de brand.
Afb. 38 t/m 40 De voorkamer op de eerste verdieping (ruimte 1.3) vóór en na de brand.

41

42

43

44

45

Afb. 41 Eén van de kamers op de eerste verdieping (westelijk deel van ruimte 1.4), met scheidingswand met ingebouwde kasten. De ruimte was uitgevoerd met een enkelvoudige balklaag. Boven het venster is een luikkast te zien. Foto uit 2008.

Afb. 42 Foto van het plafond van diezelfde ruimte (1.4) na de brand.

Afb. 43 Het plafond met enkelvoudige balklaag en kraaldelen van kamer 1.5.

Afb. 44 Detail van het isolatiemateriaal (zeegras?) tussen het plafond op de eerste verdieping en de zolderverdieping.

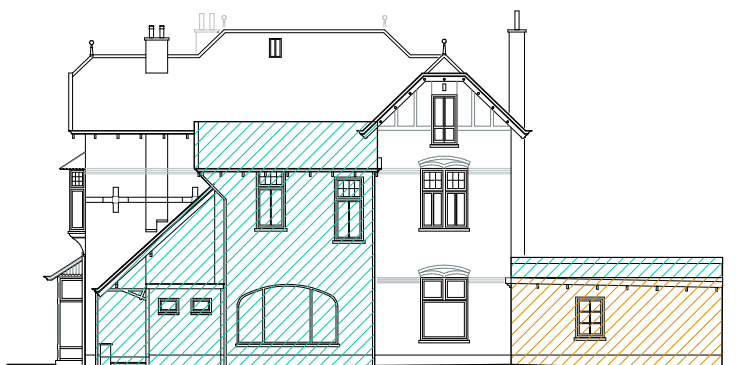
Afb. 45 De zolderverdieping na de brand.

Voorgevel (oostzijde)

Achterevel (westzijde)

Rechter zijgevel (noordzijde)

Linker zijgevel (zuidzijde)

- 1902-1903
- 1915 uitbreiding garage
- verbouwing 1923
- verbouwing 1960

Waardestelling

Inleiding op de monumentwaarden

De villa 'Richmond' werd in 1903 gebouwd en is sindsdien enkele malen verbouwd en uitgebreid. Ondanks deze wijzigingen was het oorspronkelijke karakter van de villa – tot vóór de brand van januari 2017 – zowel in het in- als in het exterieur redelijk behouden gebleven. Genoemde brand heeft flinke schade aangericht, vooral op de eerste en zolderverdieping.

Momenteel worden plannen gemaakt voor het herstel van de villa. Dit betekent dat er keuzes gemaakt moeten worden welke onderdelen en structuren teruggebracht moeten worden en welke niet.

De bouwhistorische verkenning moet een belangrijke onderlegger vormen voor de verdere uitwerking van bovengenoemd (herstel)plan en moet aanknopingspunten bieden op basis waarvan zorgvuldige afwegingen gemaakt kunnen worden.

Het doel van onderstaande waardestelling is om overzicht te geven van de aanwezige monumentwaarden en de essenties van het pand. Daarbij wordt, conform de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek, een onderscheid gemaakt tussen de cultuurhistorische waarden, de stedenbouwkundige of landschappelijke waarden, en de architectuur- en bouwhistorische waarden. De monumentwaarden zijn tevens verbeeld in de bijgevoegde waarderingsplattegronden. Daarbij is een onderscheid gemaakt tussen;

- 'hoge monumentwaarde',
- 'positieve monumentwaarde',
- 'indifferentie monumentwaarden'.

In lijn met de Richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek dient een waardestelling uitsluitend gebaseerd te worden op de cultuurhistorische waarden van een object, los van de bouwtechnische toestand. Gelet op de aanleiding voor dit onderzoek is het evenwel van groot belang om ook inzichtelijk te krijgen welke cultuurhistorische waarden ten gevolge van de brand zijn aangetast dan wel verloren zijn gegaan. Een inventarisatie van de brandschade kan belangrijke aanknopingspunten bieden voor keuzes ten aanzien van herstel en restauratie van dit gemeentelijk monument. Om die reden is het doel van deze bouwhistorische verkenning tweeledig: enerzijds om inzicht te krijgen in de (nog) aanwezige monumentwaarden, anderzijds om ook helder te krijgen waar door de brand monumentwaarden verloren zijn gegaan, en hoe daar in het vervolgtraject mogelijk mee omgegaan kan worden. Voor de opzet van deze bouwhistorische verkenning betekent dit dat allereerst de monumentwaarden worden bepaald, waarbij geen rekening is gehouden met de mate van aantasting van onderdelen. Met andere woorden, ook aan onderdelen die ten gevolge van de brand zijn aangetast dan wel (gedeeltelijk) verloren zijn gegaan, is een monumentwaarde toegekend op grond van de betekenis van die onderdelen voor de bouw- en gebruiksgeschiedenis van het pand. Bij het opstellen van de waardestelling is dan ook nadrukkelijk gekeken naar de situatie van het interieur en exterieur van de villa voor de brand. Gelet op het tweede doel van de bouwhistorische verkenning is getracht om de brandschade in kaart te brengen. Op de waarderingsplattegronden is om die reden op hoofdlijnen aangegeven welke onderdelen zijn aangetast. Vervolgens wordt in het hoofdstuk 'beschrijving van de huidige situatie - inventarisatie van de brandschade' in de vorm van een matrix per onderdeel of ruimte de (bouwtechnische) staat en een advies ontwikkelingsperspectief gegeven. In de matrix is de monumentwaarde van het onderdeel of de ruimte opgenomen, die correspondeert met de monumentwaarde op de waarderingsplattegronden."

Overzicht van de aanwezige monumentwaarden

Cultuurhistorische waarden

- Symbool voor economische en sociaal-maatschappelijke vooruitgang

Stationsweg 102 ligt in een stedenbouwkundig en landschappelijk 'cultuurhistorisch waardevolle zone'. De Stationsweg staat symbool voor een belangrijk hoofdstuk uit de geschiedenis van Ede, namelijk de ontwikkeling die Ede heeft doorgemaakt vanaf de late 19de eeuw tot in de vroege 20ste eeuw van een agrarische buurtschap tot levendig, meer 'mondain' dorp dat in trek was bij welgestelden van buitenaf. De aanleg van en aansluiting op de spoorlijn Utrecht- Arnhem heeft een belangrijke impuls gegeven aan deze ontwikkeling. De bebouwing die daarna is ontstaan langs de Stationsweg, is kenmerkend

voor deze ontwikkeling door de situering en vormgeving van de villa's, de ruim opgezette kavels en diepe tuinen. Hoewel delen van de Stationsweg in de loop der tijd zijn aangetast door sloop van de historische bebouwing, samenvoeging van percelen en de realisatie van (grootschaliger) nieuwbouw, is de oorspronkelijke opzet van de Stationsweg in de loop der tijd redelijk goed bewaard gebleven. Het vormt daarmee een waardevol tijdsbeeld van Ede.

Als onderdeel van deze villabebouwing, is Stationsweg 102 representatief voor de economische en sociaal-maatschappelijke vooruitgang van Ede en daarom van cultuurhistorische waarde.

- Garage

De garage uit 1915, met brede openslaande deuren aan de straatzijde, geldt als een vroeg voorbeeld van dit toen relatief nieuwe type gebouw. De auto was in die tijd nog voorbehouden aan een klein select gezelschap van welgestelden. Dit gegeven en het feit dat de garage zich in redelijk gave staat bevindt, maakt deze uitbouw cultuurhistorisch en architectuurhistorisch waardevol.

Stedebouwkundige / landschappelijke waarden

- Opzet perceel

Stationsweg 102 is van grote stedebouwkundige en landschappelijke waarde vanwege de gaafheid van de oorspronkelijke opzet van het kavel (breedte en diepte). De ten opzichte van de rooilijn terugliggende positionering van de villa, waardoor een ruimte voortuin ontstaat, is kenmerkend voor de oorspronkelijke opzet van de kavels.

Een andere karakteristiek van het terrein is de geaccidenteerdheid van het terrein.

Aan de achterzijde grenst het perceel aan het Zwarte Laantje. Het is waarschijnlijk dat het terrein altijd een uitgang aan het Zwarte Laantje gehad zal hebben, hoewel dat niet onomstotelijk kon worden vastgesteld. Het huidige toegangshek is echter van recente datum en is historisch niet waardevol (indifferente monumentwaarde).

- Groenaanleg

De huidige groenaanleg van de tuin, met geometrische figuren van lage buxushaagjes en een gemarkeerd pad vanaf het terras naar de uitgang aan het Zwarte Laantje, is van recente datum (in elk geval van ná 1990) en is historisch niet waardevol. Hoe de tuin er oorspronkelijk uitgezien heeft, is helaas niet bekend. De tuin zal ongetwijfeld altijd een groen karakter hebben gehad met veel bomen: op het terrein staan vijf monumentale bomen, die met zekerheid uit de bouwtijd dateren en als onderdeel van de oorspronkelijke terreinaanleg historisch waardevol zijn.¹⁴

Architectuur- en bouwhistorische waarden

- Bouwvolume en dakenlandschap

Het oorspronkelijke bouwvolume uit 1903 kenmerkt zich door een samengaan van verschillende vooruitspringende en terugliggende bouwvolumes, erkers, serres en een hoog opgaand samengesteld dak met forse overstekken. De plasticiteit en variatie is karakteristiek voor villa's uit deze periode. Het casco uit 1903 is – ondanks de brand – redelijk gaaf behouden. De uitbouw in 1923 ter plaatse van de rechter zijgevel sluit aan bij de architectuur uit 1903 en draagt in positieve zin bij aan de plasticiteit van het bouwvolume. De contour van het bouwvolume, inclusief serre en erker en het dakenlandschap, is bepalend voor het beeld van de villa en zijn om die reden architectuurhistorisch waardevol.

De garage uit 1915 en de éénlaags uitbouwen met plat dak uit 1923, aan de tuinzijde van de villa voegen daarentegen weinig toe aan het beeld van de villa.

- Architectuur van de villa

De architectuur van de villa (eclectische mengvorm van neorenaissance- en chaletstijl) is representatief voor de villabouw in deze periode en is redelijk gaaf behouden. Om deze redenen is de villa architectuurhistorisch hoog gewaardeerd.

¹⁴ Zie de rapportage 'Bomen Effect Analyse renovatie en uitbreiding Stationsweg 102 te Ede', uitgevoerd door Tree-o-logic. Boomtechnisch onderzoek & advies', d.d. 3 maart 2017.

Wel kan gesteld worden dat het gevelbeeld in de loop der tijd aan kwaliteit en levendigheid heeft ingeboet, doordat spraakmakende details in de gevels zijn verdwenen (dat wil zeggen, overgeschilderd). Het weer in het zicht brengen van deze decoraties in de gevels zou zondermeer een verrijking van het architectonisch beeld betekenen.

- Ruimtelijke structuur

De indeling van de plattegrond van de begane grond uit 1903 is op hoofdlijnen nog intact. Als onderdeel van het oorspronkelijk concept van de villa zijn de plattegronden architectuurhistorisch waardevol. De verbouwing in 1923, waarmee de huidige entree, de 'hall' en het trappenhuis tot stand kwam, kan beschouwd worden als een verrijking van het oorspronkelijke ontwerp. Deze ingreep is daarom architectuurhistorisch hoog gewaardeerd.

De plattegrond van de eerste verdieping is in grotendeels nog oorspronkelijk. De scheidingsmuur tussen de gang (1.1) en de linkerzijbeuk (1.4) vormt een belangrijk structurerend element in de plattegrond (hoge monumentwaarde). Voor de overige muren (tussen 1.1 en 1.2, 1.3 en 1.6) geldt dit in mindere mate (positieve monumentwaarde). In het verleden hebben hier ook al de nodige wijzigingen plaatsgevonden. De kamerwand van ruimte 1.5 is van belang in relatie tot het nog gave balkenplafond.

- Interieuronderdelen

In het pand waren tot voor de brand nog verschillende historische interieuronderdelen aanwezig: paneeldeuren, deuromlijstingen met architraven, het trappenhuis, de eikenhouten lambrisering in de hal, de ingebouwde rolluikkasten boven de vensters, diverse parketvloeren. Op de eerste verdieping zijn veel van deze interieuronderdelen met de brand verloren gegaan.

Juist deze interieuronderdelen geven (gaven) het woonhuis cachet en dragen (droegen) bij aan het historisch karakter van het interieur (hoge belevingswaarde). Om die reden zijn (waren) deze onderdelen van positieve tot hoge architectuurhistorische waarde. Zie de matrix voor een nadere specificatie van de monumentwaarden op onderdelen.

- Balklagen

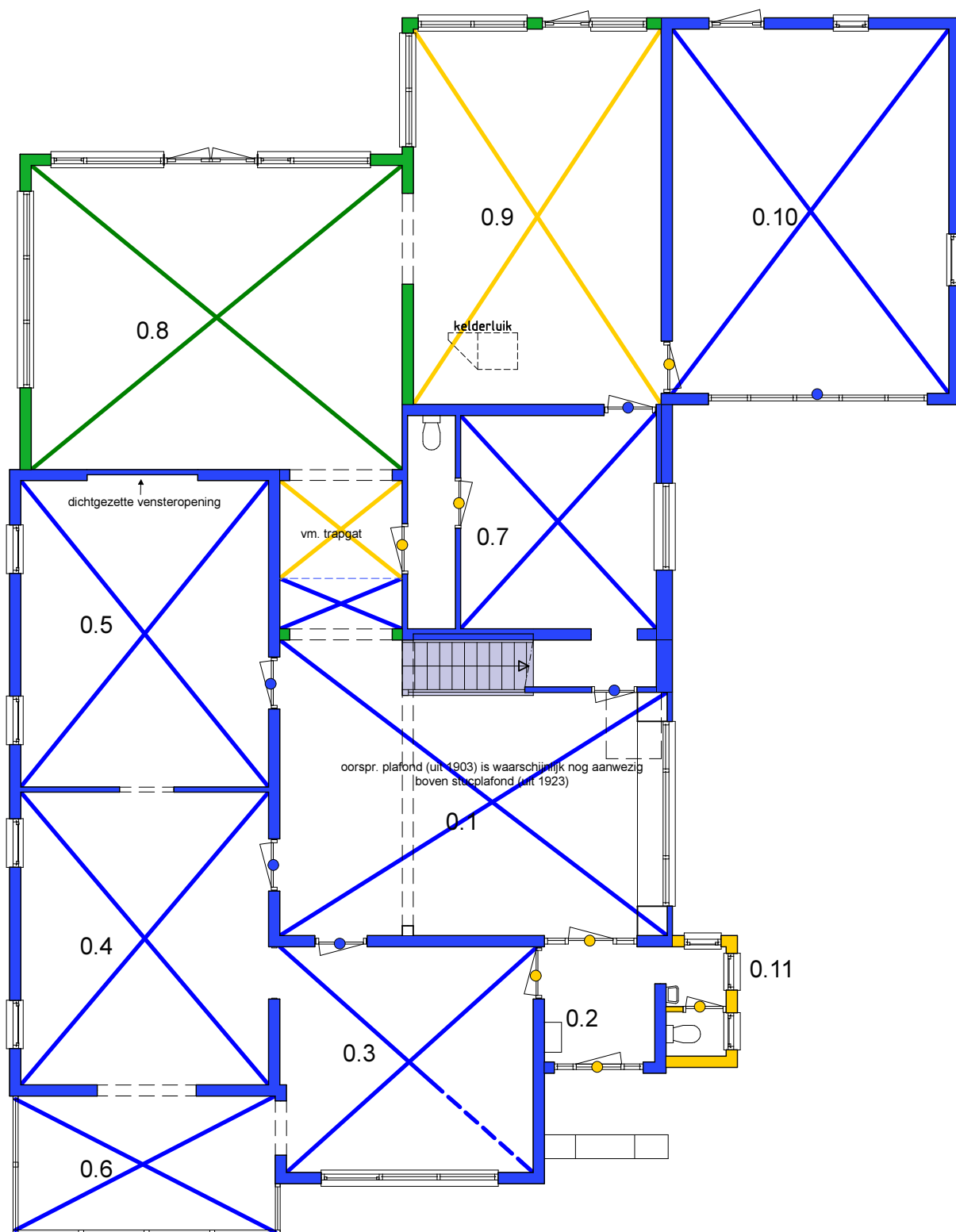
Tot voor de brand waren in vrijwel alle kamers uit de hoofdbouw de oorspronkelijke balkenplafonds nog aanwezig (hoewel enkele voorzien zijn van een verlaagd plafond). Op de eerste verdieping zijn deze balklagen grotendeels verloren gegaan of dusdanig aangetast dat ze als verloren beschouwd moeten worden.

Als wezenlijk onderdeel van de interieurafwerking en vanwege hun rijke uitmonstering vorm(d)en zij een architectonisch waardevol onderdeel in het interieur (hoge monumentwaarde) met een hoge belevingswaarde.

- De kapconstructie

Tot slot heeft ook de kapconstructie met de brand in januari 2017 flinke schade opgelopen. De kapconstructie met dakkapellen dateert uit de bouwtijd (uitgezonderd de constructie boven de uitbouw uit 1923) en is redelijk gangbaar voor die tijd. Van constructieve of bouwtechnische bijzonderheden is echter geen sprake. De kap is om die reden bouwhistorisch positief gewaardeerd.

De contour van het bouwvolume en het dakenlandschap zelf zijn daarentegen hoog gewaardeerd als onderdeel van het gevelbeeld.

Monumentwaarden

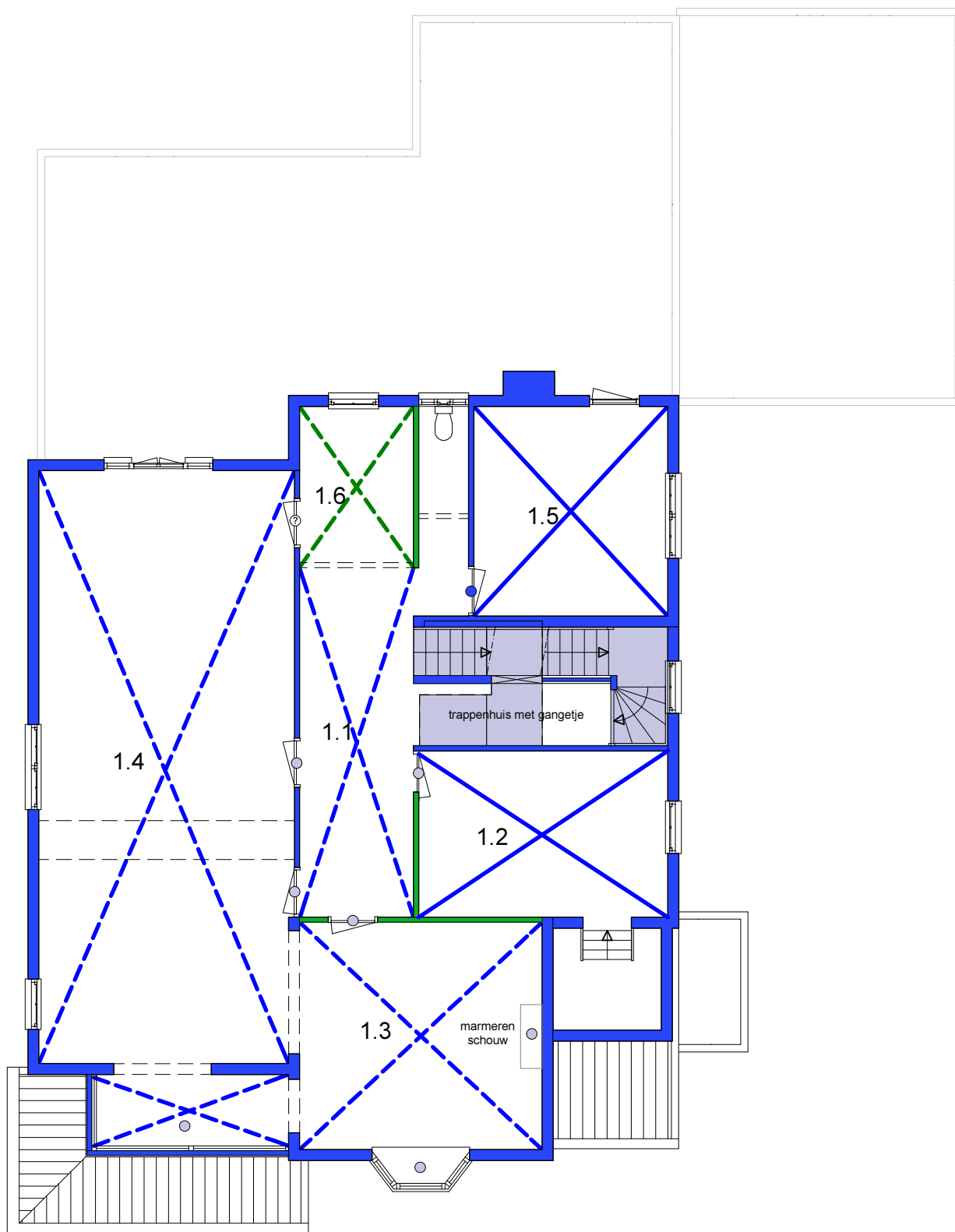
- Hoge monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Indifferente monumentwaarde

Aangetaste monumentwaarden

- Hoge monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Indifferente monumentwaarde

- Interieuronderdelen (deuren, e.d.)
- Interieuronderdelen (deuren, e.d.) - aangetast
- X Plafond / balklaag boven ruimte
- X Plafond / balklaag boven ruimte - aangetast
- Kapconstructie
- - - Kapconstructie - aangetast

Afb. 47 Waarderingsplattegrond begane grond

Monumentwaarden

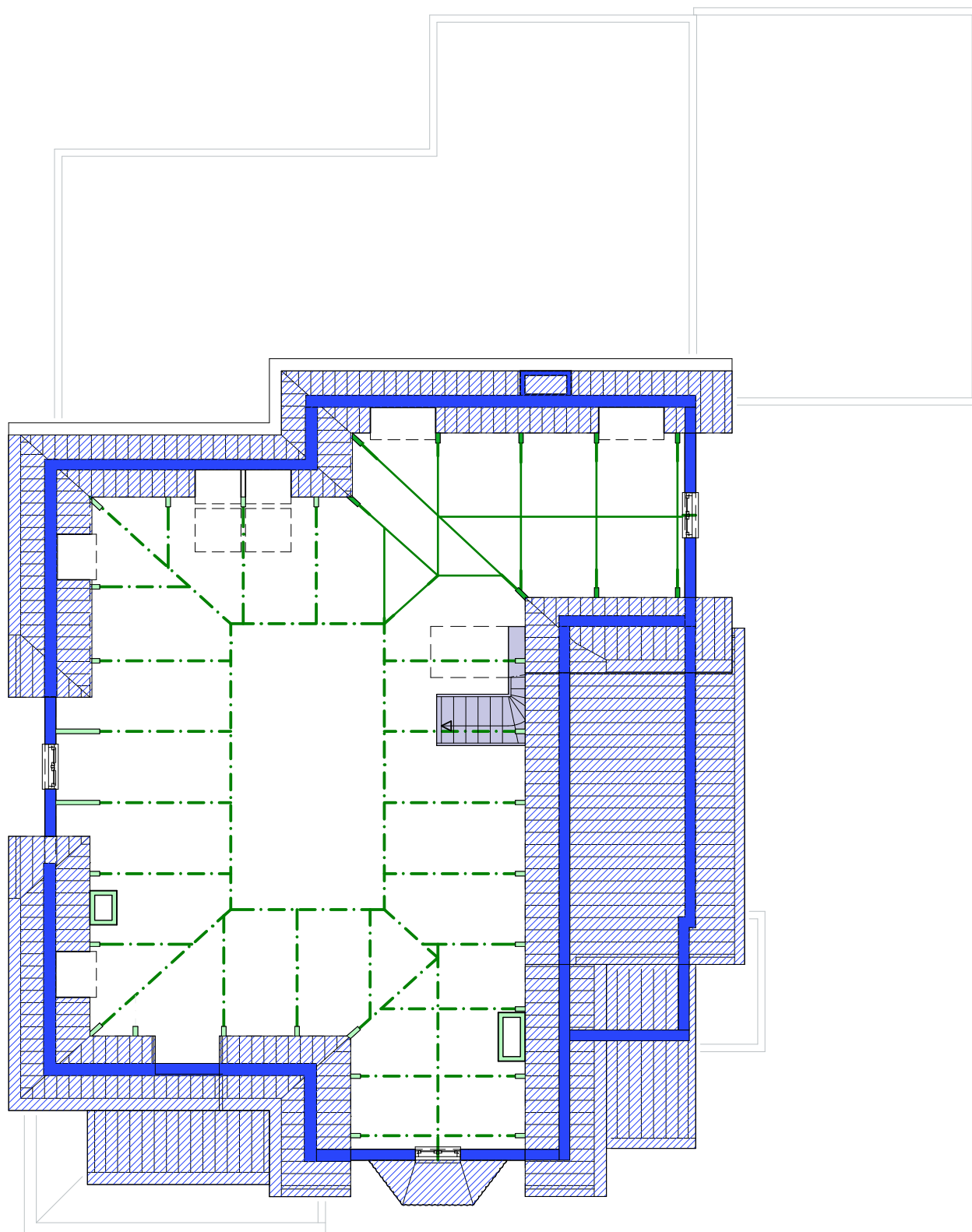
- Hoge monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Indifferente monumentwaarde

Aangetaste monumentwaarden

- Hoge monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Indifferente monumentwaarde

- Interieuronderdelen (deuren, e.d.)
- Interieuronderdelen (deuren, e.d.) - aangetast
- ✕ Plafond / balklaag boven ruimte
- ✕ Plafond / balklaag boven ruimte - aangetast
- Kapconstructie
- - - Kapconstructie - aangetast

Afb. 48 Waarderingsplattegrond verdieping

Monumentwaarden

- Hoge monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Indifferente monumentwaarde

Aangetaste monumentwaarden

- Hoge monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Indifferente monumentwaarde

- Interieuronderdelen (deuren, e.d.)
- Interieuronderdelen (deuren, e.d.) - aangetast
- Plafond / balklaag boven ruimte
- Plafond / balklaag boven ruimte - aangetast
- Kapconstructie
- Kapconstructie - aangetast

Afb. 49 Waarderingsplattegrond zolderverdieping

Beschrijving van de huidige situatie – inventarisatie van de brandschade

Gesteld kan worden dat de villa tot vóór de brand begin 2017 nog in redelijk oorspronkelijke staat verkeerde. Door de brand is met name op de eerste verdieping en zolderverdieping veel schade aangericht. Op de begane grond is rook- en waterschade.

Hierna volgt, in een matrix, een inventarisatie van de brandschade. Per onderdeel of ruimte is een overzicht gegeven van de monumentwaarde, de staat waarin het onderdeel zich na de brand bevindt en een advies ontwikkelperspectief.

De inventarisatie richt zich vooral op de eerste verdieping en de zolderverdieping. Voor de begane grond is alleen ruimte 0.3 opgenomen. De overige kamers zijn buiten beschouwing gelaten omdat hier geen sprake is van brandschade (wel van rook- waterschade).

Inventarisatie brandschade Villa 'Richmond' – Stationsweg 102 te Ede

ruimte	materialisatie	monumentwaarde	staat	advies ontwikkelings-perspectief
--------	----------------	----------------	-------	----------------------------------

Begane grond

Ruimte 0.1 - hal				
trap naar verdieping met lambrisering	hout	hoog	redelijk (vn. rook- en waterschade)	behouden en herstellen
vloer	marmeren tegels	hoog	redelijk	behouden en herstellen
deuren en omlijstingen	hout	hoog	redelijk tot goed	behouden en herstellen

Ruimte 0.3 - voorkamer				
balklaag	hout	hoog	redelijk (één hoek uitgezonderd)	behouden en herstellen

Ruimte 0.4 en 0.5				
vloer	parketvloer	positief	slecht	vernieuwen

onderdeel	materiaal	monumentwaarde	staat	advies ontwikkelings-perspectief
-----------	-----------	----------------	-------	----------------------------------

Eerste verdieping

ruimtelijke indeling				
hele verdieping	gemetselde muren en houten scheidingswanden	hoog / positief	redelijk	behouden / ruimte voor wijzigingen

Toelichting: De plattegrond van de eerste verdieping is in grotendeels nog oorspronkelijk. De scheidingsmuur tussen de gang (1.1) en de linkerzijbeuk (1.4) vormt een belangrijk structurerend element in de plattegrond (hoge monumentwaarde). Voor de overige muren (tussen 1.1 en 1.2, 1.3 en 1.6 geldt dit minder (positieve monumentwaarde). Hier is ruimte voor vernieuwing.
De kamerwand van ruimte 1.5 is van belang in relatie tot het nog gave balkenplafond

draagconstructie				
Ruimte: 1.1 / 1.3 / 1.4 en 1.6	houten balklagen	hoog	slecht	Indien mogelijk: herstel door middel van reconstructie.

Toelichting: De balklagen behoren tot het oorspronkelijke ontwerp en hebben een uitgesproken vormgeving. Ze vormen een wezenlijk onderdeel van de interieurafwerking en dragen in belangrijke mate bij aan de belevingswaarde van de ruimte. Als zodanig hadden ze een hoge monumentwaarde. Door de brand zijn ze echter dusdanig aangetast dat ze als opgegeven beschouwd moeten worden.
Indien er ruimte is voor herstel, verdient het aanbeveling om de balken in de oorspronkelijke vormgeving te reconstrueren.

Ruimte 1.2	houten balklaag met verlaagd plafond	hoog	redelijk	behouden en herstellen
------------	--------------------------------------	------	----------	------------------------

Toelichting: Verlaagd plafond verwijderen, herstel indien mogelijk bovenliggende balklaag.

Ruimte 1.5	houten balklaag	hoog	goed	behouden en herstellen
------------	-----------------	------	------	------------------------

Toelichting: Dit is de enige balklaag op de verdieping uit 1903 die nog in tact is.

onderdeel	materiaal	monumentale waarde	staat	advies ontwikkelings-perspectief
Eerste verdieping (vervolg)				

vloeren

Ruimte 1.1 en 1.4	houten vloerdelen	positief	redelijk	vernieuwen
-------------------	-------------------	----------	----------	------------

Toelichting: Er bestaan twijfels over de oorspronkelijkheid van deze vloerdelen als vloerafwerking. Was dit niet een onder- of constructievloer voor een parketvloer? Ruimte voor vernieuwing.

Ruimte 1.2	onbekend			
Ruimte 1.3	parket	hoog	slecht	vervanging in passende vormgeving
Ruimte 1.5	parket (vloerbedekking)	hoog	onbekend	behoud en herstel mits de bouwtechnische staat dit toelaat
Ruimte 1.6	onbekend			

wandafwerking

Alle wanden (het trappenhuis uitgezonderd)	stucafwerking	positief	slecht / niet meer aanwezig	vernieuwen
--	---------------	----------	-----------------------------	------------

deuren

Ruimte 1.5	Houten paneeldeur met omlijsting	hoog	goed	behouden en herstellen
------------	----------------------------------	------	------	------------------------

Toelichting: Oorspronkelijke deur uit 1903. Kan als model staan bij de reconstructie van de andere paneeldeuren en omlijstingen op de verdieping.

Rest van de verdieping	Houten paneeldeuren met omlijsting	hoog	zeer slecht (soms geheel verdwenen)	herstel door middel van reconstructie
------------------------	------------------------------------	------	-------------------------------------	---------------------------------------

Toelichting: De deuren met omlijstingen dragen in belangrijke mate bij aan het authentieke karakter van de verdieping.

onderdeel	materiaal	monumentale waarde	staat	advies ontwikkelings-perspectief
Eerste verdieping (vervolg)				
vensters				
vensters	hout	hoog	goed / redelijk / slecht	behouden en herstellen
Toelichting:	Met name in de voor- en de zijgevels spelen de vensters een belangrijke rol in het gevelbeeld. Herstel van oorspronkelijke vensters met oorspronkelijke raam- en roedenindeling, waar nodig door middel van reconstructie.			
interieuronderdelen				
Ruimte 1.3	wit marmeren schouw	hoog	slecht	vervanging in passende vormgeving
Toelichting:	De schouw is dermate aangetast dat herstel in oorspronkelijke staat niet mogelijk is.			
trappenhuis				
Grenzend aan 1.1	houten trap met betimmering van kraaldelen	hoog	redelijk tot slecht	behouden en herstellen
Wanden	lambrisering	Hoog	Redelijk	behouden en herstellen
Toelichting:	Het gehele trappenhuis, inclusief de overbouwde gang op de eerste verdieping, is van hoge monumentwaarde en vormt een markant onderdeel van het huis met een uitgesproken vormgeving. Het verdient sterke aanbeveling om het trappenhuis in oorspronkelijke staat te herstellen.			
erker voorzijde				
Erker grenzend aan ruimte 1.3	houten draagconstructie	hoog	redelijk tot slecht	herstel door middel van reconstructie
uitbouw linksvoor				
uitbouw grenzend aan ruimte 1.4	houten wanden en afdakje	hoog	redelijk	behouden en herstellen

ruimte	materialisatie	monumentwaarde	staat	advies ontwikkelings-perspectief
--------	----------------	----------------	-------	----------------------------------

Zolderverdieping

kapconstructie				
kapconstructie	hout	positief	slecht	vervangen met behoud van de kapvorm

Toelichting: De kapconstructie met dakkapellen dateert uit de bouwtijd maar is redelijk gangbaar voor die tijd. Van constructieve of bouwtechnische bijzonderheden is geen sprake. De kap is om die reden bouwhistorisch positief gewaardeerd. De contour van het bouwvolume en het dakenlandschap zelf zijn daarentegen hoog gewaardeerd als onderdeel van het gevelbeeld. Bij het herstel van de kapconstructie is het vooral van belang dat de kapvorm en daarmee het silhouet van de villa intact blijft.

vensters				
(oorspr.) vensters in dakkapellen	hout en glas	hoog	redelijk tot slecht	herstel door middel van reconstructie

Toelichting: De oorspronkelijke vensters in de dakkapellen (hoge monumentwaarde) op zolder zijn van belang als onderdeel van het dakenlandschap en het gevelbeeld. Dit geldt niet voor de later aangebrachte dakvensters (indifferente monumentwaarde).

schoorsteen				
gesleept rookkanaal	baksteen	positief	onbekend	

Toelichting: Aan de noord- en zuidzijde van de zolder bevindt zich een gesleept rookkanaal. Deze rookkanalen hebben een matig positieve bouwhistorische waarde. De rookkanalen zijn echter vooral van belang als dragers van de schoorstenen die zich ter plaatse van de nokken van het dak bevinden. Deze schoorstenen maken onderdeel uit van het karakteristieke dakenlandschap. Behoud van deze onderdelen (de schoorstenen boven het dak) is aanbevolen.

Aanbevelingen

Zoals uit de waardestelling blijkt was Stationsweg 102 tot vóór de brand in januari 2017 redelijk goed behouden gebleven, inclusief diverse verfraaiende interieuronderdelen, zoals de deuren en deuromlijstingen en de balklagen. Juist hier is met de brand, met name op de eerste verdieping, veel verloren gegaan.

Vanuit oogpunt van monumentwaarden is het natuurlijk wenselijk om zoveel mogelijk van deze oorspronkelijke onderdelen weer terug te brengen. Gelet op de omvang van de schade is dat echter niet realistisch en zullen er op dit punt keuzes gemaakt moeten worden.

Voor de eerste verdieping geldt dat de brandschade dusdanig is dat van het oorspronkelijke interieur en de interieurafwerking, vrijwel niets bewaard is gebleven (ruimte 1.5, welke zich het meest veraf van de brandhaard bevond, uitgezonderd). Feitelijk staan alleen de bouwmuren er nog. Overwogen zou kunnen worden om enkele, specifieke onderdelen die bij kunnen dragen aan het authentieke karakter van de verdieping, terug te brengen door middel van reconstructie. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de deuren en deuromlijstingen. De wit marmeren schouw in de voorkamer (ruimte 1.3) is echter dermate aangetast dat van herstel geen sprake meer kan zijn. Vervanging of vernieuwing in passende vormgeving is hier het advies.

Voor de balklagen op de eerste verdieping geldt dat deze door de brand dusdanig zijn aangetast dat zij grotendeels als verloren beschouwd moeten worden. Mocht er (financiële) ruimte zijn dan verdient het natuurlijk aanbeveling deze balklagen terug te brengen. Overwogen zou kunnen worden om in elk geval de balklaag boven de gang of overloop te herstellen. In samenhang met het (herstel van) trappenhuis en de deuren die grenzen aan de gang zou zo in deze ruimte een fraai ensemble gerealiseerd kunnen worden.

De ruimtelijke indeling van de plattegrond was tot op zekere hoogte gekoppeld aan de aanwezigheid van de balkenplafonds (de afmetingen van de balklagen hing één op één samen met de positie van de bouwmuren). Met het verloren gaan van deze balklagen ontstaat mogelijk – in het geval dat deze niet worden teruggebracht – ook enige ruimte in de plattegrond van de verdieping. Het concept van de tweebeukige indeling van de plattegrond zou daarbij het uitgangspunt moeten zijn (zie ook de waardestelling en de waarderingsplattegronden).

Herstel aan het exterieur

Voor wat betreft het exterieur van de villa verdient het aanbeveling om de erker aan de voorzijde weer in oorspronkelijke staat aan te leveren, als wezenlijk onderdeel van het gevelbeeld aan de straatzijde. Alle gevels zijn tegenwoordig gestuct en wit geschilderd. Door de witte verf heen is te zien dat de gevels oorspronkelijk meer tekening hebben gekend in de vorm van gemetselde details: horizontale banden (speklagen), bogen boven de gevelopeningen, 'sterren' ter plaatse van de rechter zijgevel, het imitatievakwerk ter plaatse van de geveltoppen. Het weer in het zicht brengen van dit soort details zou (op relatief eenvoudige wijze) veel bijdragen aan de levendigheid van de gevels en daarmee aan het oorspronkelijke karakter van de villa.

Vensters

De vensterindeling met kleine ruitjes ter plaatse van de bovenlichten was, voor de brand, op veel plaatsen nog aanwezig. Het verdient aanbeveling om de vensters in deze stijl weer te herstellen. Als basis hiervoor kunnen de bouwtekeningen uit 1959 (en recente foto's van voor de brand) dienen.

Kleurafwerking

Nader kleurhistorisch onderzoek is aanbevolen voor al het houtwerk in het in- en exterieur, maar in het bijzonder naar de deuren, deuromlijstingen en balklagen en plafonds. Tevens zou onderzocht kunnen worden of de huidige geschilderde kleurstelling (wit) van het stucwerk aan de buitenzijde overeenkomt met de historische situatie.

Kapconstructie

Bij het herstel van de kapconstructie is het vooral van belang dat de kapvorm en daarmee het silhouet van de villa intact blijft.

Voor een uitgebreider overzicht van het 'advies ontwikkelperspectief' op onderdelen zie de matrix bij het hoofdstuk 'Beschrijving van de huidige situatie'.

Bijlage 1 Redengevende omschrijving

Ede, Stationsweg 102 "Richmond"

BESCHRIJVING:

Villa op complexe plattegrond, gebouwd omstreeks 1905, maar nadien herhaaldelijk uitgebreid en gewijzigd.

De villa bestaat uit een begane grond, een eerste verdieping en een zolderverdieping onder een met rode geglazuurde tuiles-du-Nord gedekt, samengesteld dak. De nokken worden bekroond door gebakken pironnen. Op het dak staan enkele bakstenen schoorstenen.

De witgepleisterde gevels hebben een grijsge schilderde plint.

De voorgevel vertoont aan de rechterzijde een uitsprong, die wordt bekroond door een topgevel met een wolfeind. De geveltop is voorzien van imitatie-vakwerk. Links van de uitsprong op de begane grond een serre met een om de hoek lopende kap met plat, waarvan de schuine vlakken zijn gedekt met rode geglazuurde tuiles-du-Nord. Op het plat bevindt zich een loggia.

Op de eerste verdieping rechts een door een console gedragen driezijdige erker, voorzien van een met rode schubvormige daktegels gedekte kap. Aan weerszijden hiervan een klein rechthoekig venster met een segmentboog. In de top van de gevel een rechthoekig venster.

De villa is gesitueerd in een ruime **tuin** met veel opgaand groen.

MOTIEVEN VOOR PLAATSING OP DE GEMEENTELIJKE MONUMENTENLIJST:

Van algemeen belang wegens:

- schoonheid, met name vanwege de voor de bouwperiode kenmerkende wijze van bouwen en detailleren;
- ensemblewaarde, met name als karakteristiek onderdeel van de villabebouwing aan de Stationsweg uit de periode voor 1940.

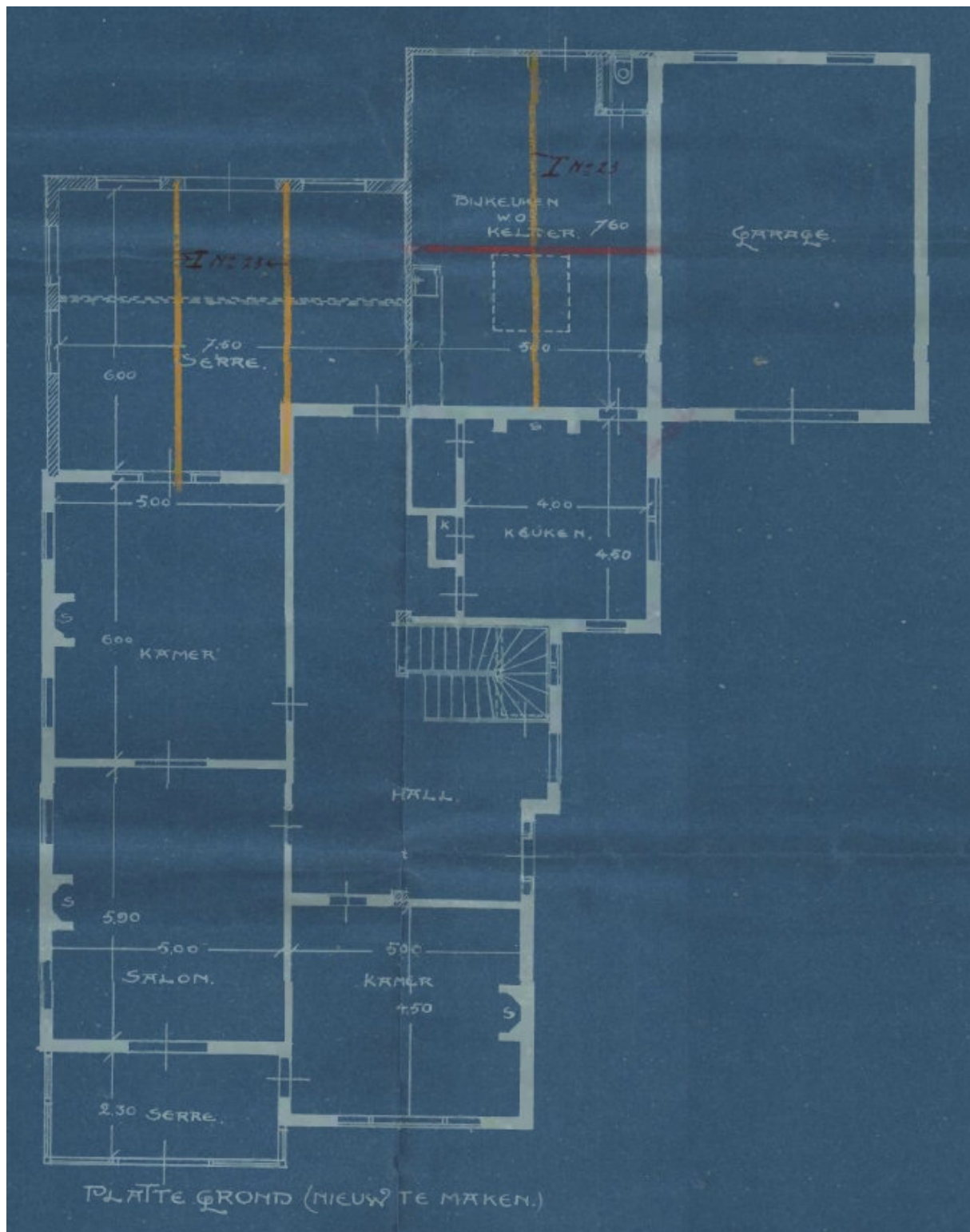
Actualisatie:

- bouwjaar 1901
- aanbouw linksvoor mogelijk 1928 (teakhouten parketvloer)
- loggia ca. 2002 dichtgezet

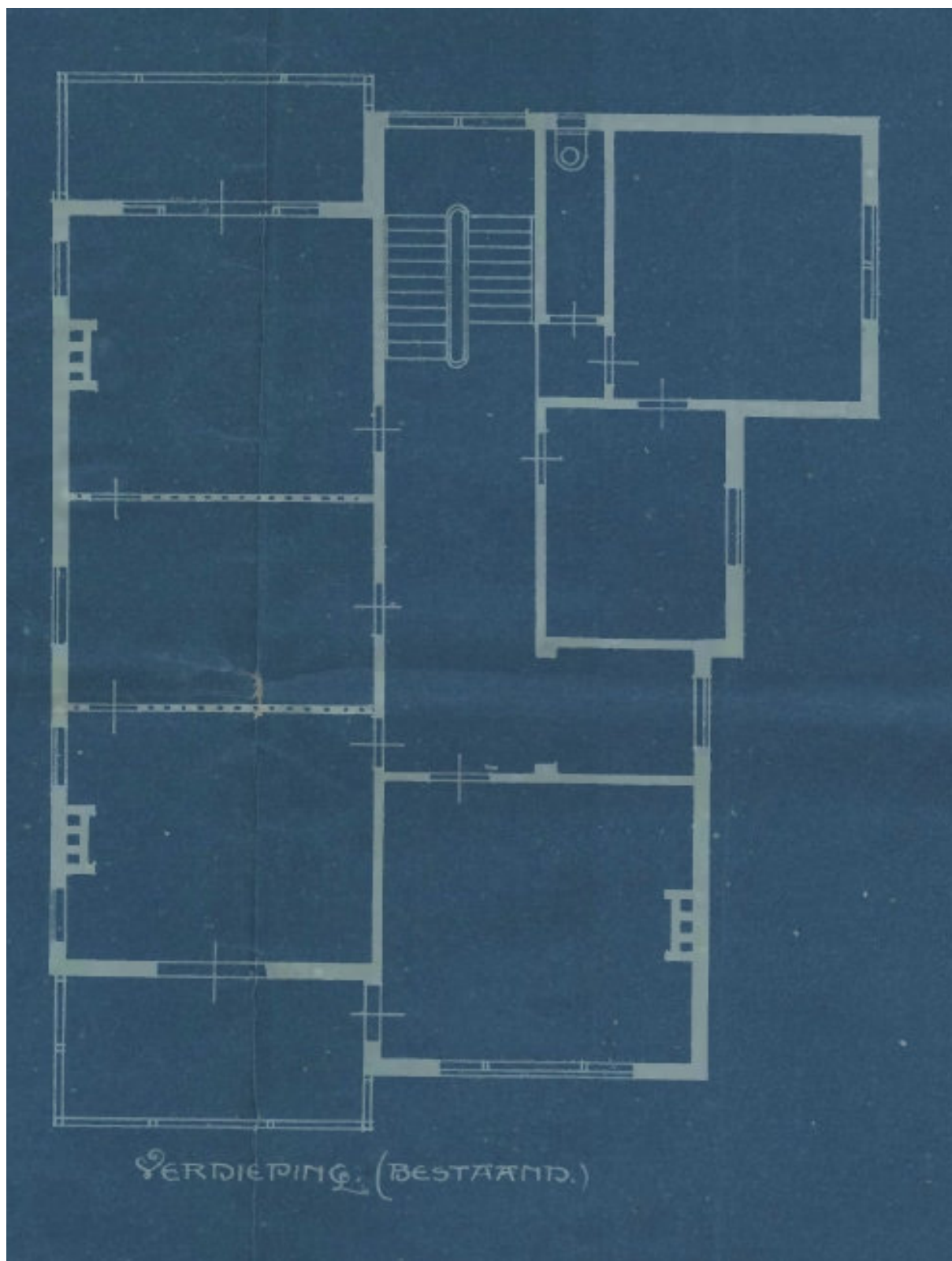
Bijlage 2 Bouwtekeningen uit 1923 en 1959

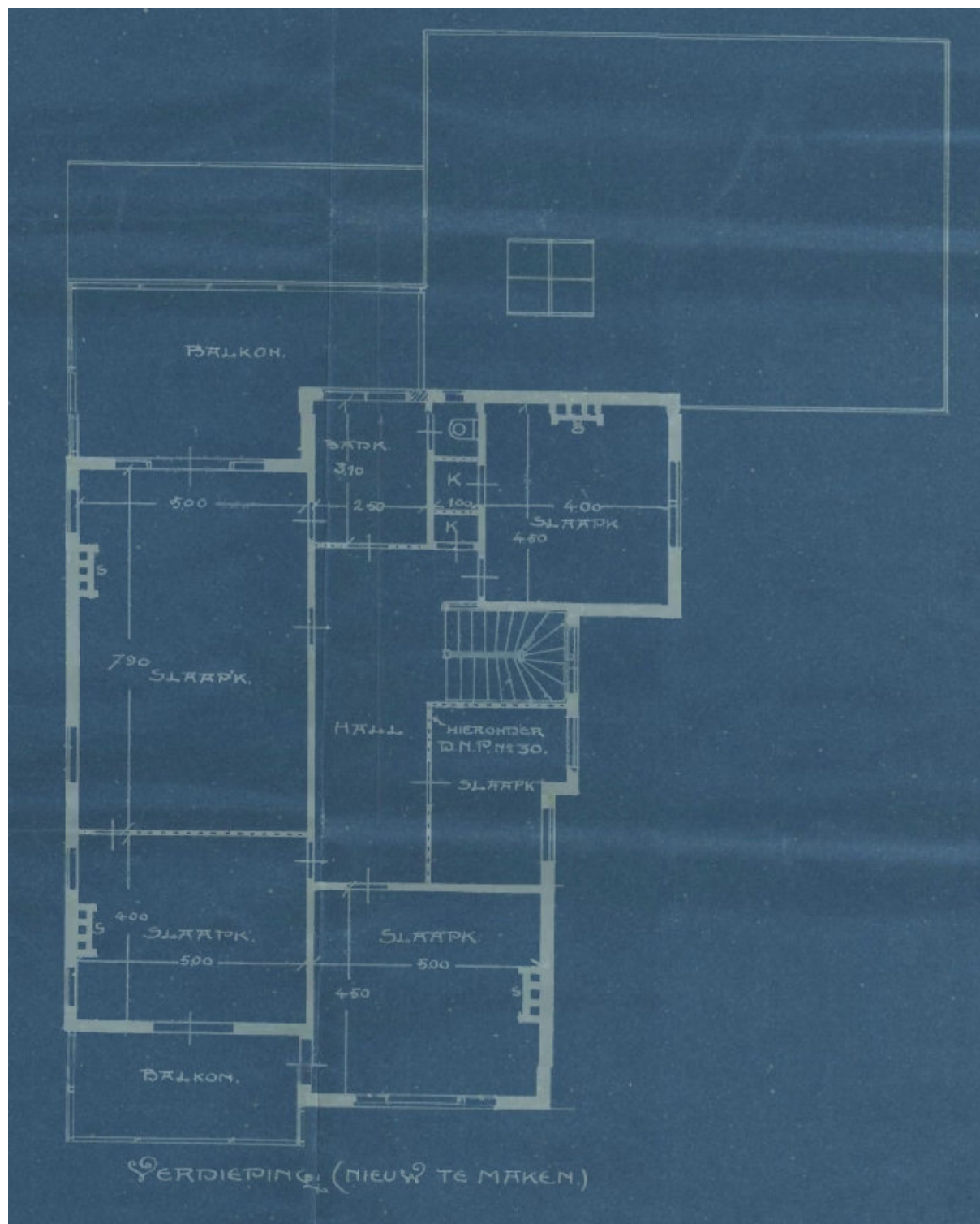
Afb. 50 Plattegrond van de begane grond, bestaande situatie in 1923. De stationsweg bevindt zich aan de onderzijde van de tekening. (Gemeentearchief Ede, dossier nr. 2528).

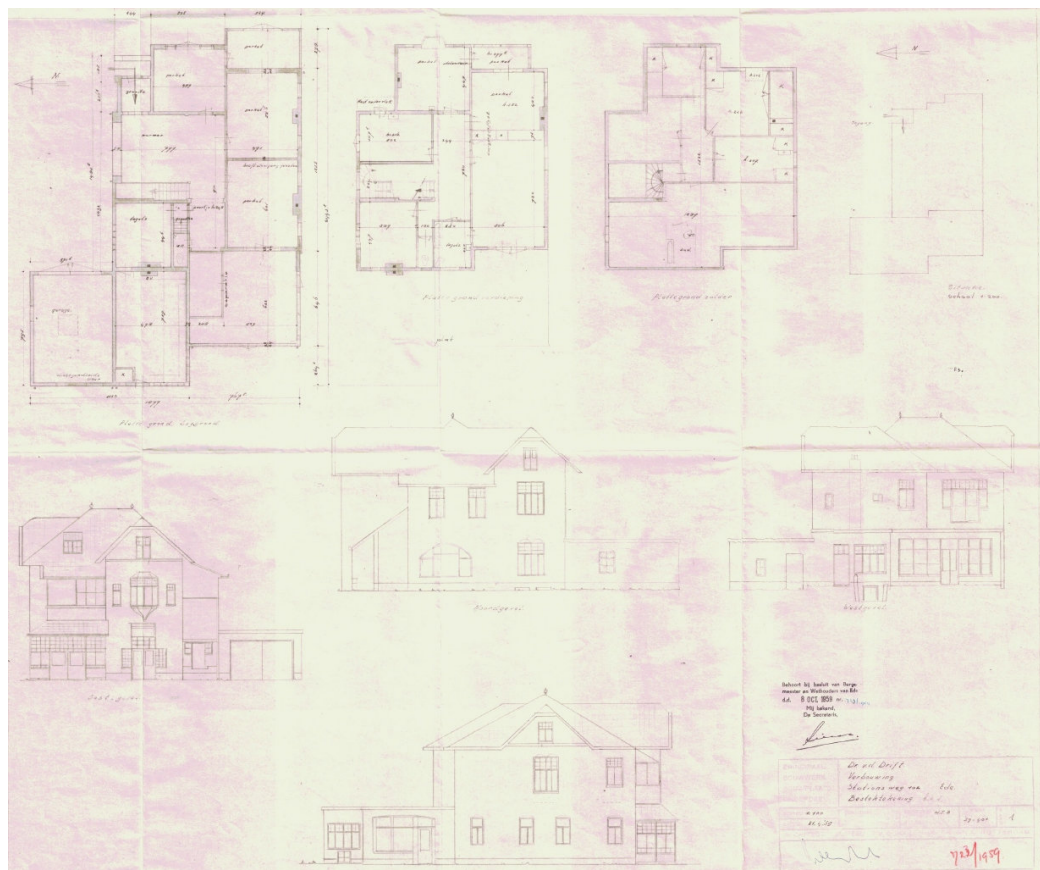
Afb. 51 Plattegrond van de begane grond, nieuwe situatie in 1923 (Gemeentearchief Ede, dossier nr. 2528).

Afb. 52 Plattegrond van de eerste verdieping, bestaande situatie in 1923 (Gemeentearchief Ede, dossier nr. 2528).

Afb. 53 Plattegrond van de eerste verdieping, nieuwe situatie in 1923 (Gemeentearchief Ede, dossier nr. 2528).

50

51

Afb. 54 Bouwtekening uit 1959 - bestaande situatie (Gemeentearchief Ede, dossier nr. 723).

Afb. 55 Bouwtekening uit 1959 - gewijzigde situatie (Gemeentearchief Ede, dossier nr. 704).

Geraadpleegde literatuur

Kees van Lohuizen, *'De Stationsweg in Ede. De geschiedenis van een laan met allure.'*, Ede 2013.

Pauline Opmeer, *'Ede: architectuur en stedenbouw 1850-1940'*, Zwolle, 2002.

Rapport 2500, 'Cultuurhistorische waardenkaart Ede. Een interdisciplinaire studie naar het aardkundig, archeologisch, historisch-geografisch, historisch-bouwkundig en – stedenbouwkundig erfgoed in de gemeente Ede. Deel IV Integrale waardering en toepassing.', door L.J. Keunen, L.M.P. van Meijel, J. Neefjes, N.W. Willemse, T. Bouma, S. van der Veen & J.A. Wijnen. Opdrachtgever: Gemeente Ede. Uitgave januari 2013.

Verantwoording beeldmateriaal

Bureau Monument en Cultuur: afb. 2, 9 t/m 14, 18, 19, 21, 22, 23 t/m 26, 31 t/m 34, 37, 40, 42, 44, 45

Foto's van vóór de brand, gemaakt door dhr. E. van Manen: 20, 27, 28 t/m 30, 35, 36, 38, 39, 41, 43

Afb. 1: Van Lohuizen 2013, p. 17

Afb. 3: Het Kadaster, hulpkaarten

Afb. 4 : Bouwtekening Gebr. Van Manen sept. 2008 (08-203 verbouwing 2008-10-27 B 1 Bestaande toestand)

Afb. 5: Topotijdreis

Afb. 6: Luchtfoto, nr. GA40078. Beeldbank Gemeentearchief Ede. Afkomstig uit de collectie van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie.

Afb. 7: Luchtfoto, nr. 43510. Beeldbank Gemeentearchief Ede. Afkomstig uit de collectie van de Afdeling Vliegbasis Deelen.

Afb. 8: Beeldbank Historisch Museum Ede.

Afb. 15 - 17, 46 - 48 Bouwtekening Gebr. Van Manen sept. 2008 (08-203 verbouwing 2008-10-27 B 1 Bestaande toestand) – bewerking door Bureau Monument & Cultuur (Amsterdam)

Afb. 50 t/m 55 Gemeente Ede, diverse archieven